महाशिला गाउँपालिका

गाउँ शिक्षा योजना

(२०८३/०८४-२०९२/०९३)

प्रकाशक

महाशिला गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

बालाकोट, पर्वत

हाम्रो भनाई

शिक्षा समृद्ध समाज निर्माणको आधार, मानव पूँजी विकासको प्रमुख माध्यम तथा दिगो विकासको महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो। नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँचको मौलिक हक सुनिश्चित गरेको छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन र विकासको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। यस संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै महाशिला गाउँपालिकाले **"गाउँ शिक्षा योजना (२०८३/०८४–२०९२/०९३)"** तर्जुमा गरेकोमा मलाई अत्यन्त हर्षको अनुभूति भएको छ।

यस योजनाले गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान अवस्थाको वस्तुगत विश्लेषण गर्दै आगामी पाँच वर्षका लागि स्पष्ट सोच, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा अपेक्षित उपलब्धिहरू निर्धारण गरेको छ। योजनामा गुणस्तरीय तथा समावेशी शिक्षा, सिकाइ उपलब्धिमा सुधार, प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत शिक्षाको सुदृढीकरण, माध्यमिक शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि, शिक्षकको पेशागत क्षमता विकास, विद्यालय सुशासन, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ, विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण सुधार, विपद् तथा जलवायु परिवर्तनप्रति उत्थानशील विद्यालय विकास, साथै प्राविधिक तथा जीवनोपयोगी सीपमूलक शिक्षाको प्रवर्द्धनलाई प्राथमिकताका साथ समेटिएको छ।

महाशिला गाउँपालिकाले शिक्षालाई सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको आधारका रूपमा ग्रहण गरेको छ। त्यसैले शिक्षाको पहुँच, समानता, गुणस्तर, उत्तरदायित्व र सुशासन सुनिश्चित गर्दै सबै बालबालिकालाई सिकाइका समान अवसर उपलब्ध गराउने दिशामा गाउँपालिका दृढ प्रतिबद्ध रहेको छ। यस योजना कार्यान्वयनका क्रममा संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारबीचको समन्वय, विद्यालय, अभिभावक, समुदाय, निजी क्षेत्र, विकास साझेदार तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता र सहकार्यले योजनाको सफल कार्यान्वयनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने विश्वास लिएको छु।

योजनामा निर्धारित लक्ष्य, रणनीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन, नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र आवश्यक सुधारमार्फत महाशिला गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रलाई थप व्यवस्थित, उत्तरदायी, प्रविधिमैत्री, समावेशी तथा परिणाममुखी बनाउन गाउँपालिका निरन्तर प्रयत्नशील रहनेछ। यस योजनाले स्थानीय आवश्यकतामा आधारित शैक्षिक विकासलाई संस्थागत गर्दै सक्षम, सिर्जनशील, नैतिक, प्रतिस्पर्धी तथा जिम्मेवार नागरिक उत्पादनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने विश्वास व्यक्त गर्दछु।

यस योजना निर्माण प्रक्रियामा नीति–निर्देशन, तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने, प्राविधिक सहजीकरण तथा सुझाव प्रदान गर्नुहुने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि, शिक्षा शाखा, विद्यालय परिवार, शिक्षक, अभिभावक, विषयविज्ञ, कर्मचारी, विकास साझेदार तथा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। साथै, यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सबै पक्षबाट सक्रिय सहयोग र ऐक्यबद्धता रहने विश्वास व्यक्त गर्दछु।

इश्वरी प्रसाद भुसाल
अध्यक्ष
महाशिला गाउँपालिका, पर्वत

उपाध्यक्षको भनाइ

महाशिला गाउँपालिकाको **गाउँ शिक्षा योजना (२०८३/०८४–२०९२/०९३)** निर्माण सम्पन्न भई कार्यान्वयनको चरणमा प्रवेश गर्नु गाउँपालिकाको शिक्षा विकास यात्रामा एउटा महत्वपूर्ण उपलब्धि हो। यस योजनाले गुणस्तरीय, समावेशी, समान तथा पहुँचयोग्य शिक्षाको सुनिश्चिततामार्फत प्रत्येक नागरिकलाई शैक्षिक अवसर उपलब्ध गराउँदै सक्षम, दक्ष र प्रतिस्पर्धी मानव संसाधन विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने विश्वास लिएको छ। साथै, शिक्षालाई स्थानीय आवश्यकता, श्रम बजारको माग तथा समृद्ध गाउँ निर्माणको दीर्घकालीन लक्ष्यसँग जोड्दै शिक्षा क्षेत्रको समग्र विकासमा यस योजनाले स्पष्ट मार्गनिर्देशन प्रदान गर्ने अपेक्षा गरेको छ।

कुनै पनि योजना तयार गर्नु मात्र पर्याप्त हुँदैन; त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन नै सफलताको मुख्य आधार हो। योजना कार्यान्वयनका क्रममा देखिन सक्ने चुनौती तथा समस्याहरूलाई सामूहिक सोच, सहकार्य र साझा प्रतिबद्धताका माध्यमबाट समाधान गर्दै निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्नु हाम्रो साझा दायित्व हो। त्यसका लागि गाउँपालिका, विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, विकास साझेदार तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूबीच सुदृढ समन्वय, सहकार्य र सक्रिय सहभागिता अपरिहार्य रहनेछ।

महाशिला गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई सधैं विकासको प्रमुख प्राथमिकताका रूपमा राख्दै आएको छ। सोही प्रतिबद्धतालाई थप संस्थागत, योजनाबद्ध र परिणाममुखी बनाउने उद्देश्यले यो **गाउँ शिक्षा योजना (२०८३/०८४–२०९२/०९३)** तयार गरिएको हो। यस योजनाले शिक्षा क्षेत्रका प्राथमिकता, रणनीति तथा कार्यदिशालाई स्पष्ट रूपमा निर्धारण गर्दै गुणस्तरीय शैक्षिक सुधारका लागि प्रभावकारी मार्गदर्शन गर्ने विश्वास व्यक्त गर्दछु।

अन्त्यमा, यस योजनाको सफल तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि, शिक्षाविद्, शिक्षक, कर्मचारी, विद्यालय परिवार, विकास साझेदार तथा सबै सरोकारवालाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। साथै, **गाउँ शिक्षा योजना (२०८३/०८४-२०९२/०९३)** को सफल कार्यान्वयनका लागि सम्पूर्णमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै सबै पक्षबाट निरन्तर सहयोग, सहकार्य र सक्रिय सहभागिताको अपेक्षा गर्दछु।

धनसुवा वि.क.
उपाध्यक्ष
महाशिला गाँउपालिका, पर्वत

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको भनाइ

मानव संसाधन विकासको सबैभन्दा प्रभावकारी माध्यम शिक्षा हो, र समग्र शिक्षा प्रणालीको मूल आधार विद्यालय शिक्षा नै हो। गुणस्तरीय, समावेशी, जीवनोपयोगी तथा सीपमूलक शिक्षामार्फत सक्षम, सिर्जनशील, नैतिक र जिम्मेवार नागरिक निर्माण गर्दै समृद्ध समाजको आधार तयार गर्न योजनाबद्ध प्रयास अपरिहार्य हुन्छ। शिक्षा क्षेत्रको दिगो विकासका लागि स्पष्ट दूरदृष्टि, व्यवस्थित योजना, उचित प्राथमिकता तथा प्रभावकारी लगानी आवश्यक पर्दछ। योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्यहरू हासिल गर्न उपलब्ध स्रोत–साधनको विवेकपूर्ण परिचालन, उत्तरदायी कार्यान्वयन तथा सबै सरोकारवालाबीचको सहकार्य अत्यन्त महत्वपूर्ण रहन्छ।

यसै परिप्रेक्ष्यमा **गाउँ शिक्षा योजना २०८३/०८४–२०९२/०९३** तयार गरिएको छ। यस योजना मार्फत गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित, गुणस्तरीय, समावेशी, प्रविधिमैत्री तथा नतिजामुखी बनाउँदै स्थानीय आवश्यकताअनुरूप दक्ष, सक्षम र प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गर्ने दीर्घकालीन मार्गनिर्देशन प्रदान गरिएको छ। साथै, शिक्षा क्षेत्रमा गरिने लगानीलाई थप प्रभावकारी, उत्तरदायी र प्रतिफलमुखी बनाउने तथा समग्र शैक्षिक विकासलाई दिगो रूपमा अघि बढाउने अपेक्षा गरिएको छ।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनबाट निर्धारित उद्देश्य तथा लक्ष्यहरू हासिल गर्न गाउँपालिका, विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, विकास साझेदार तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको साझा जिम्मेवारी, सक्रिय सहभागिता र निरन्तर सहकार्य अपरिहार्य छ। योजनालाई व्यवहारमा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सबै पक्षले आ–आफ्नो जिम्मेवारी इमान्दारीपूर्वक निर्वाह गर्दै सामूहिक प्रयास गर्नुहुनेछ भन्ने विश्वास व्यक्त गर्दछु। गाउँपालिकाको तर्फबाट यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति, स्रोत, समन्वय र सहजीकरणमा पूर्ण प्रतिबद्धता रहने विश्वाससमेत दिलाउन चाहन्छु।

अन्त्यमा, **महाशिला गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना २०८३/०८४–२०९२/०९३** तर्जुमा प्रक्रियामा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा अमूल्य योगदान पुऱ्याउनुहुने जनप्रतिनिधिहरू, शिक्षाविद्हरू, शिक्षक, कर्मचारी, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक, विकास साझेदार, विज्ञहरू तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाप्रति हार्दिक आभार तथा विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। यहाँहरूको सहयोग, सुझाव र प्रतिबद्धताले यस योजनालाई अझ व्यावहारिक, प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको विश्वास लिएको छु।

देवेन्द्र पाण्डेय
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
महाशिला गाउँपालिका, पर्वत

हाम्रो भनाइ

पालिकाको शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चितता, गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवन्ध,शिक्षामा प्रविधिको गुणस्तर वृद्धि,शिक्षामा समतामूलक अवसर विस्तार,शैक्षिक सुशासन र संस्थागत सक्षमता विकासका कार्यहरु गर्न र विकास कार्यहरुको निरन्तरता तथा दिगोपनका लागि स्थानीय शिक्षा योजना आवश्यक छ। दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न, अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षा कार्यान्वयन गर्न,शिक्षा सम्वन्धी नीति, ऐन, तथा नियमावली कार्यान्वयन गर्न, शिक्षाका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता कार्यान्वयन गर्न र शैक्षिक व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन सरोकारवाला पक्षहरुसँग योजना पहिचान तथा स्रोत सुनिश्चितता गर्दै शिक्षालाई सर्वसुलभ र गुरस्तरीय बनाउन यो योजना सान्दर्भिक हुन्छ भन्ने विश्वास लिइएको छ।

महाशिला गाउँपालिका शिक्षा युवा तथा खेलकूद शाखाले पालिकाको शैक्षिक विकासका लागि योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा ब्यवस्थापकीय भुमिका दक्षता पूर्वक गर्न प्रयास गरिरहेको छ। योजना निर्माणमा शाखाले ब्यवस्थापन र प्राविधिक सहयोगीको काम गरेको छ यसको लागि आवश्यक नेतृत्व, सूचना सङ्कलन, विश्लेषण गरि शिक्षाको गन्तब्यहरुलाई स्थानीयकरण गर्ने प्राविधिक कार्यमा मुख्य कामहरु शाखाले गरेको छ।स्थानीय स्तरमा गोष्ठी र अन्तरकृया सञ्चालनमा ब्यवस्थापक,सहजीकरण र संयोजन गरि आवश्यकता तथा अवस्था पहिचान गर्न शाखाबाट कार्यसम्पादन गरिएको छ ।योजना कार्यान्वयन गर्दा वार्षिक कार्यान्वयन योजना निर्माण र अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी पनि शिक्षा शाखामा रहेकोले उक्त कार्य गर्नेछ ।शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा समन्वय रब्यवस्थापनमा शाखा पूर्ण प्रतिबद्ध रहेको छ ।योजना निर्माणलाई प्राथमिकतामा ।राखी यस कार्यमा नेतृत्व प्रदान गर्नुहुने गाउँपालिका , प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने शिक्षा विकास तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र,शिक्षा विकास महाशाखा गण्डकी प्रदेश, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ पर्वत प्रति शाखाको तर्फबाट धन्यवाद ब्यक्त गरिएको छ।

प्रस्तुत शिक्षा योजना निर्माण गर्न सहयोग गर्नु हुने योजना मस्यौदा निर्माण समिति तथा मस्यौदा लेखन कार्यदलका सदस्य ज्यू हरुलाई धन्यवाद ब्यक्त गर्दै समयमा आवश्यक सल्लाहा- सुझाव प्रदान गरि सहयोग पुर्याउने पालिका नेतृत्व वर्ग, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायत शाखा प्रमुख एवम् कर्मचारीहरु, शिक्षा प्रेमी, समाजसेवी बुद्धिजीवि, शिक्षा समिति, विद्यालय ब्यवस्थापन समिति, प्र,अ. लगायत सबै महानुभावहरु प्रति आभार प्रकाट गर्दै योजना कार्यान्वयनमा सबै पक्षबाट निरन्तर सहयोग र सुझावको अपेक्षा गरिएको छ।

महाशिला गाउँपालिका
शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा

महाशिला गाउँ शिक्षा योजना निर्माण मस्यौदा समिति

श्री अमृत प्रसाद सुवेदी, सदस्य, गाउँ शिक्षा समिति	- संयोजक
श्री नवराज भुसाल, प्र.अ., सूर्य मा.वि.	- सदस्य
श्री अर्जुन प्रसाद भुसाल, प्र.अ., विश्वज्योती मा.वि.	- सदस्य
श्री चेत बहादुर राना, प्र.अ., गोर्ल्याङधाम आ.वि.	- सदस्य
श्री खड्क बहादुर क्षेत्री, प्र.अ., मदन आश्रित मा.वि.	- सदस्य
श्री चेत प्रसाद लामिछाने, पूर्व शिक्षक, महेन्द्र ज्योति मा.वि.	- सदस्य
श्री नारायण प्रसाद गौतम, शिक्षा शाखा (अधिकृतस्तर छैठौँ)	- सदस्य
श्री रमेश प्रसाद शर्मा, कम्प्युटर अपरेटर	- सदस्य
श्री सविता कुमारी के.सी.पौडेल, शिक्षा अधिकृत (सातौँ तह)	- सदस्य सचिव

प्रकाशक : महाशिला गाँउपालिका, पर्वत
प्रकाशन प्रति : १०० प्रति
सर्वाधिकार : प्रकाशकमा
मुद्रण :
प्रमाणित मिति : २०८३।०३।२५
प्रकाशन मिति : २०८३।०३।३२

योजनाको सारांश

गाउँ शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो । यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ ।

योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन् ।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ । यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका)का लागि विशेष कार्यक्रम,मार्फत शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ । स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक–निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

क) विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ । नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भअनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ । यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो । यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ । साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ । यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो । गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन । संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ । स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ । शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो । देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ । एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ ।

शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो । बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ । शिक्षा योजनाले GESI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ । शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ । साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपत्कालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुको रूपमा कार्य गर्दछ । यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ । त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो ।

ग) योजना निर्माणको आधार

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका दस्तावेजका साथै अन्य सान्दर्भिक सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो।

क) नेपालको संविधान
ख) सोहौँ आवधिक योजना
ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन ,२०७७
ङ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच
च) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
छ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९-२०८८)
ज) राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
झ) दिगो विकास लक्ष्य
ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन ,२०७८
ट) स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना
ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन, २०७८
ड) राजनीतिक दलको घोषणापत्र
ढ) विद्यालय सुधार योजनाहरु, विभिन्न प्रतिवेदनहरु, अन्य सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि
ण) शैक्षिक सूचना, २०८२

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना, क्षेत्रगत योजना (कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वधार विकास, आदि) र विद्यालयले बनाएका विद्यालय सुधार योजना विचको अन्तरसम्वन्ध हुने गरी योजना तर्जुमा गरिएको छ। योजनामा बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री र अपाङ्गतामैत्रि,विभिन्न प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तन प्रति उत्थानशिल,सफा र भौतिक पूर्वधार र हरित विद्यालय निर्माण,अनुकुल सिकाइ वातवरण प्रवन्ध तथा सवलीकरण र गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवन्ध जस्ता पक्षलाई जोडएको छ।

घ) योजना निर्माण प्रक्रिया

शैक्षिक योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको छ। बैठकका निर्णयहरु र उपस्थितिहरु अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ।

क) कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय
ख) योजना निर्माण समितिको गठन
ग) योजना निर्माण कार्यदल गठन
घ) सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय
ङ) प्रथम मस्यौदा तयारी
च) योजनाको अन्तिम रुप
छ) योजनाको मूल्यांकन
ज) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

ङ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु चुनौतीहरु र अवसरहरु उल्लेख गरिएको छ। दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरु प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन्। परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन्।

परिच्छेद पाँचमा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र **विद्यालय अनुगमन, सुपरीवेक्षण र निरीक्षण** विषय वस्तु समावेश गरिएको छ। परिच्छेद ६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ।

योजनाको सारांश

गाउँ शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो । यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ।

योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन्।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ। यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका)का लागि विशेष कार्यक्रम,मार्फत शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ। स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक–निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

ग) विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ। नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भअनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ। साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ। यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ ।

घ) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो । गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन । संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ । स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ । शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो । देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ । एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ ।

शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो । बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ । शिक्षा योजनाले GESI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुर्‍याउँछ ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ । शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ । साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपत्कालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुको रूपमा कार्य गर्दछ । यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ । त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो ।

ग) योजना निर्माणको आधार

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका दस्तावेजका साथै अन्य सान्दर्भिक सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो ।

क) नेपालको संविधान

ख) सोह्रौँ आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन ,२०७७

ङ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच

च) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

छ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९-२०८८)

ज) राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६

झ) दिगो विकास लक्ष्य

ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन ,२०७८

ट) स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना

ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन, २०७८

ड) राजनीतिक दलको घोषणापत्र

ढ) विद्यालय सुधार योजनाहरु, विभिन्न प्रतिवेदनहरु, अन्य सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

ण) शैक्षिक सूचना, २०८२

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना, क्षेत्रगत योजना (कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वधार विकास, आदि) र विद्यालयले बनाएका विद्यालय सुधार योजना विचको अन्तरसम्वन्ध हुने गरी योजना तर्जुमा गरिएको छ । योजनामा बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री र अपाङ्गतामैत्रि,विभिन्न प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तन प्रति उत्थानशिल,सफा र भौतिक पूर्वधार र हरित विद्यालय निर्माण,अनुकुल सिकाइ वातवरण प्रवन्ध तथा सवलीकरण र गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवन्ध जस्ता पक्षलाई जोडएको छ ।

घ) **योजना निर्माण प्रक्रिया**

शैक्षिक योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको छ । बैठकका निर्णयहरु र उपस्थितिहरु अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ ।

क) कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय

ख) योजना निर्माण समितिको गठन

ग) योजना निर्माण कार्यदल गठन

घ) सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

ङ) प्रथम मस्यौदा तयारी

च) योजनाको अन्तिम रुप

छ) योजनाको मूल्याकंन

ज) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

ङ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु चुनौतीहरु र अवसरहरु उल्लेख गरिएको छ। दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरु प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन्। परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन्।

परिच्छेद पाँचमा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र **विद्यालय अनुगमन, सुपरीवेक्षण र निरीक्षण** विषय वस्तु समावेश गरिएको छ। परिच्छेद ६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ ।

विषय सूची

परिच्छेद १
परिचय

१. गाउँपालिकाको परिचयः

महाशिला गाउँपालिका गण्डकी प्रदेश स्थित पर्वत जिल्लाको दक्षिण भागमा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा स्याङ्जा जिल्ला, उत्तरमा फलेवास नगरपालिका, पश्चिममा फलेवास नगरपालिकाको केहि भाग र बिहादी गाउँपालिकाको केहि भाग र दक्षिणमा बिहादी गाउँपालिकाको केहि भाग र पैयुँ गाउँपालिका पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ४९.३८ वर्ग कि. मि. रहेको र जनसंख्या ८११६ रहेको छ । यस गाउँपालिका साविकका ६ वटा गा. वि. स. होश्राङ्दी, भोक्सिङ, वालाकोट, पाखापानी, लुङ्खुदेउराली, फलामखानी र कुर्घा गा. वि. स को वडा न. ७ र ८ मिलेर बनेको हो । बि.सं. २०३२ सालपछि ५५ वटा गा.वि.स.मा विभाजन गरिएकोमा संघीयताको कार्यान्वयनको क्रममा बि.सं. २०७३ सालमा ७ वटा स्थानीय तह बन्ने क्रममा महाशिला गाउँपालिका कायम हुन आएको हो । (पर्वत जिल्लाको ऐतिहासिक कोटहरु – हिरालाल रेग्मी) ४००० पर्वतका नामले चिनिने पर्वत जिल्लामा अनगिन्ती पर्वतहरु रहेका छन् । धुवाँकोट र पैञ्युँ धुवाँकोटका नामले चिनिने यस क्षेत्र समयानुकूल धार्मिक पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेको बिशाल शिला (संसार कै ठूलो ढुङ्गा) को नामबाट यस गाउँपालिकाको नाम महाशिला कायम हुन गएको हो । यस गाउँपालिकाको प्रशासनिक भवन वडा नं ३ बालाकोटमा रहेको छ। वि सं २०७८ सालको जनगणना अनुसार जम्मा ८११६ जनसंख्या मध्ये पुरुष जनसंख्या ३८०८ जना र महिला जनसंख्या ४३०८ रहेको देखिन्छ । सोहि अनुसार परिवारसंख्या २०५७ परिवारको आकार ४.३७ लैङ्गिक अनुपात १६४ जनघनत्व व्यक्ति/वर्ग कि. मि. ११२ रहेको देखिन्छ ।

महाशिला गाउँपालिकामा विद्यालयमा आधारित वालविकास केन्द्र (ECD) २३ वटा, आधारभूत विद्यालय (१-३) संचालित ६ वटा, आधारभूत विद्यालय (१-५) ५ वटा, आधारभूत विद्यालय (१-८) ४ वटा, माध्यमिक तह (१-१०) ५ वटा माध्यमिक तह (१-१२) संचालित ३ वटा गरी जम्मा विद्यालय २३ वटा विद्यालयहरु हाल संचालनमा रहेका छन् । २०७८ सालको जनगणना अनुसार महाशिला गाउँपालिकाको साक्षरता दर ८१.८ प्रतिशत रहेको छ । शैक्षिक सत्र २०८२ मा जम्मा १३०२ जना विद्यार्थीहरु छन् जसमा छात्रा ६४५ छात्र ६५७ अध्ययनरत रहेका छन। गाउँपालिका भित्र विभिन्न विद्यालयहरुमा स्वीकृत दरवन्दी ,राहत अनुदान, शिक्षण सिकाइ अनुदान .गाउँपालिका स्वयंम सेवक, वालविकास सहजकर्ता विद्यालय कर्मचारी गरि जम्मा २६५ जना कार्यरत रहेका छन ।नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ लगायत विभिन्न कानुनी प्रावधानले दिएको अधिकार र कर्तव्यलाई उपयोग गर्दै गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिकस्तर बृद्धि र विकासका लागि यो दश वर्षे शिक्षा योजना तयार पारिएको हो । आ. व. २०८२/८३ देखि २०९१/ ९२ सम्मका लागि यो योजना तयार पारिएको छ । नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, दिगो विकासको लक्ष्य, सोह्रौ आवधिक योजना, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७६, स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्वन्धी मार्गदर्शन २०७९ (परिमार्जित संकरण, २०८१), राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, गण्डकी प्रदेश शिक्षा नीति २०७८, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र विकास योजना २०७९-२०८८ तथा विभिन्न ऐन कानुनको परिधिमा रहेर स्थानीय सरोकारवाला , विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरु संग चरणवद्ध रुपमा छलफल गरी आवश्यक दस्तावेज तथा तथ्याङ्कहरु प्रत्यक्ष तथ परोक्ष रुपमा संकलन गरी गाउँपालिकाको शिक्षामा आवश्यकता र स्रोतलाई मध्यनजर गर्दै यो योजना निर्माण गरिएको हो ।

यस योजनाले विद्यालयहरुको भौतिक एवं शैक्षिक पूर्वाधार विकासमा सहयोग पुर्याउनुका साथ विगतमा पुरा गर्न नसकिएका विषय र विद्यमान चुनौतिहरुको अन्तर घटाउन सहयोग गर्ने अवसरका रुपमा लिदै परिवर्तित परिस्थिति अनुसार कार्यान्वयनमा लचकता अपनाउन सकिने गरी नयाँ योजना कार्यक्रम र भावि कार्यदिशा तय गरेको छ ।

योजनाको सफल कार्यान्वयनको सुनिश्चितताको लागि गाउँसभा कार्यपालिका अन्तर्गतका कर्मचारी शिक्षक अभिभावक विद्यालय व्यवस्थापन समिति सामुदायिक संघ संस्थाहरुको वलियो प्रतिवद्धताका साथ स्थानीय/ राष्ट्रिय/ अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरुवाट निरन्तर सहयोग प्राप्त हुने विश्वास लिइएको छ। योजनाले समेटन नसकेका विषय एवं कमजोरीहरु औल्याइदिन र आगामि दिनमा यसलाई अझ व्यवहारिक अर्थात वस्तुपरक ढंगवाट कार्यान्वयन योग्य बनाउन यहाँहरुको अमूल्य सुझाव र सकारात्मक राय सल्लाहको अपेक्षा समेत गरिन्छ।

क) **जनसाङ्ख्यिक संरचना**

यस स्थानीय तहको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले विविधता, गतिशीलता र विकासका चुनौती तथा सम्भावनालाई एकैसाथ प्रतिबिम्बित गर्दछ। जनसङ्ख्याको बनावट हेर्दा पुरुष र महिलाको सख्या अनुपात सन्तुलित रहेको पाइन्छ, यद्यपि कार्यशील उमेर समूहमा पुरुषको बाह्य बसाइका कारण महिला जनसङ्ख्याको अनुपात तुलनात्मक रूपमा बढी देखिने अवस्था पनि रहेको छ। बालबालिका, किशोर-किशोरी, कार्यशील उमेर (१५-५९ वर्ष) तथा ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या वितरणले भविष्यको शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा आवश्यकतालाई संकेत गर्दछ।

यस स्थानीय तहमा दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समुदायहरूको उल्लेखनीय उपस्थिति रहेको छ। यी समूहहरू सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक पहुँचका दृष्टिले अझै पनि जोखिममा रहेको अवस्था देखिन्छ, जसले लक्षित तथा समावेशी नीतिको आवश्यकता औँल्याउँछ।

जनसङ्ख्याको वृद्धिदर मध्यम स्तरको रहेको अनुमान गरिन्छ। जन्मदर, मृत्युदर, स्वास्थ्य सेवामा पहुँच तथा बसाइसराइँका प्रवृत्तिले यस वृद्धिदरलाई प्रभावित गरेको छ। यदि हालको प्रवृत्ति निरन्तर रहेमा आगामी वर्षहरूमा कार्यशील उमेर समूहको हिस्सा क्रमशः घट्ने र ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या बढ्ने सम्भावना देखिन्छ।

बसाइसराइँको दृष्टिले यो स्थानीय तह श्रममा आधारित बाह्य प्रभावित छ। रोजगारी, शिक्षा र सेवा सुविधाको खोजीमा युवा वर्गको बाहिरिने प्रवृत्तिले स्थानीय उत्पादनशीलता र विद्यालय उमेर समूहको संख्यामा असर पारेको छ। जनसङ्ख्याको समग्र प्रक्षेपणले दीर्घकालमा शिक्षा, सीप विकास, रोजगारी सिर्जना र सामाजिक संरक्षण कार्यक्रमलाई जनसाङ्ख्यिक यथार्थसँग जोडेर अघि बढाउनुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट पार्दछ। समग्रमा, यस स्थानीय तहको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले समावेशी विकास, लक्षित वर्ग ,शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास रणनीतिका लागि बलियो आधार प्रदान गर्दछ।

ख) **सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था**

यस स्थानीय तह सामाजिक, सांस्कृतिक र भाषिक विविधताले सम्पन्न क्षेत्रका रूपमा परिचित छ। यहाँ विभिन्न जातजाति र समुदायहरूको बसोबास रहेको छ, जसले आपसी सहअस्तित्व, सहिष्णुता र सामाजिक सद्भावको परम्परालाई बलियो बनाएको छ। हिन्दु, बौद्ध, वोन ,कृष्चियन र प्रकृति धर्मावलम्बीहरूको उपस्थिति रहेको यो क्षेत्रमा धार्मिक सहिष्णुता र विविध आस्था–प्रणाली सामाजिक जीवनको अभिन्न अङ्ग का रूपमा विकसित भएका छन्।

स्थानीय तहमा प्रचलित परम्परा, संस्कृति, चाडपर्व, संस्कार, लोककला तथा सांस्कृतिक अभ्यासहरूले समुदायको पहिचान, मूल्य मान्यता र सामाजिक आचरणलाई निर्देशित गर्दछन्। यस्ता सांस्कृतिक सम्पदाले सामाजिक एकता, नैतिक शिक्षा र अन्तरपुस्तीय सम्बन्ध सुदृढ गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्। तथापि आधुनिक जीवनशैली, शहरीकरण र वैदेशिक प्रभावका कारण केही परम्परागत अभ्यासहरू क्रमशः लोपोन्मुख हुने जोखिममा रहेका छन्।

भाषिक दृष्टिले यस स्थानीय तह बहुभाषिक प्रकृतिको छ । नेपाली भाषासँगै विभिन्न मातृभाषाहरू प्रयोगमा छन्, जसले सांस्कृतिक पहिचान र सिकाइ प्रक्रियामा विशेष महत्त्व राख्दछन् । मातृभाषामा आधारित शिक्षा तथा सञ्चारले बालबालिकाको सिकाइ सहज बनाउने र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

यस स्थानीय तहमा पुस्तौंदेखि हस्तान्तरण हुँदै आएको रैथाने ज्ञान, सीप र प्रविधि कृषि, पशुपालन, जडीबुटी, घरेलु उद्योग, वास्तुकला, खानपान र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनसँग जोडिएका छन् । यस्ता ज्ञान र सीपहरूले स्थानीय जीविकोपार्जन, आत्मनिर्भरता र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउँदै आएका छन् । यद्यपि पर्याप्त अभिलेखीकरण, प्रवर्द्धन र आधुनिक प्रविधिसँगको समन्वयको अभावले यी ज्ञान–सीपहरूको निरन्तरता चुनौतीमा परेको देखिन्छ ।

समग्रमा, सामाजिक–सांस्कृतिक विविधता, मातृभाषा र रैथाने ज्ञान यस स्थानीय तहका अमूल्य सम्पदा हुन् । तिनको संरक्षण, प्रवर्द्धन र शिक्षा तथा विकास योजनासँग एकीकरण गर्नु दीर्घकालीन सामाजिक विकासका लागि अपरिहार्य देखिन्छ ।

ग) आर्थिक अवस्था

यस स्थानीय तहको आर्थिक संरचना मुख्यतः कृषि, पशुपालन , पेशा तथा स-साना ब्यवसायमा आधारित रहेको छ । परम्परागत कृषि यहाँको प्रमुख व्यवसायका रूपमा विद्यमान छ, जसअन्तर्गत अन्नबाली, तरकारी, फलफूल, पशुपालन तथा साना स्तरका कृषिमा–आधारित गतिविधिहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । यद्यपि सिँचाइ, प्रविधि, बजार पहुँच र मूल्य श्रृंखलाको सीमितताका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व अपेक्षाअनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन ।

विभिन्न पेशा ब्यवसायमा हस्तकला, निर्माण सामग्री, सिलाइ–कटाइ तथा कृषि आधारित आर्थिक क्रियाकलापका महत्वपूर्ण आधार बनेका छन् । स्थानीय बजार, साना व्यापारिक प्रतिष्ठान र सेवा व्यवसायले रोजगारी सिर्जना गरिरहेको भए पनि पूँजी, सीप, प्रविधि र लगानी वातावरणको कमजोरीले यस क्षेत्रको आर्थिक विस्तार सीमित रहेको देखिन्छ ।

पर्यटन सम्भावनाको दृष्टिले यस स्थानीय तहमा प्राकृतिक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाले आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको अवसर प्रदान गरेका छन् । धार्मिक यात्रा, स्थानीय संस्कृति र प्राकृतिक सौन्दर्यमा आधारित पर्यटन गतिविधिले आयआर्जन र रोजगारी सिर्जनामा योगदान पुऱ्याउने सम्भावना रहे तापनि पूर्वाधार विकास, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन अझै अपर्याप्त छन् ।

रोजगारीका अवसरहरू सीमित भएकाले श्रमशक्तिको उल्लेखनीय हिस्सा आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न रहेको छ । रेमिट्यान्सले घरायसी अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याए पनि दीर्घकालीन उत्पादनशील क्षेत्रमा यसको न्यून प्रयोग चुनौतीका रूपमा देखिन्छ ।समग्रमा, यस स्थानीय तहको आर्थिक विकासका लागि कृषि आधुनिकीकरण, साना तथा मध्यम उद्यम प्रवर्द्धन, पर्यटन विकास र सीपमूलक रोजगारी सिर्जनालाई एकीकृत रूपमा अघि बढाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

घ) शैक्षिक अवस्था

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	**प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा** बालबालिकाको समग्र विकासको आधार हो । यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या २६ रहेको छ भने ती केन्द्रहरूमा समेटिएका बालबालिकाको सङ्ख्या २२९ रहेको छ । केन्द्रहरूको भौगोलिक वितरण र सेवा गुणस्तरमा एकरूपता नदेखिने अवस्था छ ।

	लैङ्गिक दृष्टिले प्रारम्भिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपि अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य समुदायका बालबालिकाको पहुँच र नियमितता अझै चुनौतीपूर्ण छ। अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार, विशेष सिकाइ सामग्री र समावेशी शिक्षण अभ्यासको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा कार्यरत सहजकर्ताको सङ्ख्या २७ रहेको छ। अधिकांश सहजकर्ताले आधारभूत तालिम प्राप्त गरे पनि खेलमा–आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र समावेशी शिक्षण विधिमा निरन्तर क्षमता अभिवृद्धि आवश्यक देखिन्छ। सहजकर्ता–बालबालिका अनुपात १:११ रहेको छ, जुन केही केन्द्रमा मापदण्ड अनुकूल छैन। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित, बालमैत्री कक्षाकोठा, खानेपानी, शौचालय, खेल सामग्री तथा सिकाइ कुनाको उपलब्धता केन्द्रगत रूपमा असमान छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग न्यून रहेको छ र डिजिटल सिकाइ सामग्री सीमित केन्द्रहरूमा मात्र प्रयोगमा आएका छन्। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही केन्द्रहरू बाढी, पहिरो, जाडो समयमा अत्यधिक चिसोको जोखिममा रहेका छन्, जसले बालबालिकाको नियमितता र स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याएको छ। सुरक्षित पूर्वाधार र वातावरणीय सचेतना कार्यक्रमको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकासमा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, गुणस्तर, पूर्वाधार र वातावरणीय सुरक्षामा सुधार आवश्यक छ। लक्षित कार्यक्रम, सहजकर्ताको क्षमता विकास र बालमैत्री वातावरण निर्माणमार्फत प्रारम्भिक शिक्षाको गुणस्तर सुदृढ गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ।
आधारभूत शिक्षा	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८) सबै बालबालिकाको मौलिक अधिकार र जीवनोपयोगी सिकाइको आधार हो। यस स्थानीय तहमा आधारभूत तह विद्यालयहरूको सङ्ख्या २६ रहेको छ जसमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या ७८४ रहेको छ। भर्ना दरमा सुधार देखिए तापनि कक्षा दोहोरिने, कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले आधारभूत तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपि दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य आर्थिक अवस्था कमजोर भएका बालबालिकाको नियमितता र सिकाइ उपलब्धि अपेक्षाकृत कमजोर रहेको अवस्था पाइन्छ। अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, सहायक सामग्री तथा समावेशी शिक्षण विधिको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्। विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको सङ्ख्या ० रहेको अनुमान छ। विद्यालयहरूको भौगोलिक वितरण केही क्षेत्रमा पहुँचमैत्री र केही क्षेत्रमा

	दुर्गम देखिन्छ। सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी–शिक्षक अनुपात औसत **१:६** रहेको छ भने गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयमा विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव देखिन्छ। विद्यार्थी सङ्ख्या तथा शिक्षक दरवन्दी न्यून भएका विद्यालयहरूमा कक्षा शिक्षण, बहुकक्षा विधीबाट पठनपाठन सञ्चालन भइरहेको अवस्था छ । उचित तालिम, सामग्री र व्यवस्थापनको अभावले यसको प्रभावकारिता सीमित भए पनि व्यवस्थित रूपमा लागू गर्न सकेमा पहुँच र लागत–प्रभावकारिता सुधार गर्ने सम्भावना देखिन्छ। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ। सिकाइ सामग्री तथा स्थानीय सन्दर्भअनुकूल पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता सीमित रहेको छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग अझै न्यून छ, जसले प्रविधि–आधारित सिकाइ विस्तारमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पारेको छ । सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार, विपद् पूर्वतयारी र वातावरणीय शिक्षाको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा आधारभूत शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा जलवायु–अनुकूल विद्यालय विकासमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ । लक्षित समावेशी कार्यक्रम र गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत आधारभूत शिक्षालाई सुदृढ बनाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ।
माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९–१२) विद्यार्थीहरूको जीवनोपयोगी सीप, विश्लेषणात्मक सोच र भविष्यका अवसरका लागि आधार तयार गर्ने महत्वपूर्ण चरण हो। यस स्थानीय तहमा माध्यमिक विद्यालयहरूको सङ्ख्या ८ रहेको छ भने ती विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या २८९ रहेको छ । भर्ना दरमा सुधार भए तापनि कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले माध्यमिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता क्रमश:५२% र ४८% रहेको छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समुदायका विद्यार्थीहरूको सहभागी दर अपेक्षाकृत कम छ, जसले लक्षित समावेशी हस्तक्षेपको आवश्यकता औँल्याउँछ। विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको सङ्ख्या ० रहेको अनुमान छ । शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात औसत **१:७.४१** रहेको छ । विषयगत दक्ष शिक्षक विशेष गरी गणित, विज्ञान, अङ्ग्रेजी विषयमा सीमित उपलब्ध छन्, जसले सिकाइ गुणस्तरमा असर पुऱ्याएको छ।

	पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ । सिकाइ सामग्री, प्रयोगात्मक उपकरण तथा ICT सामग्रीको पहुँच न्यून छ । जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, जाडोमा अत्याधिक चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पुऱ्याएको छ । सुरक्षित पूर्वाधार, वातावरणीय शिक्षा र विपद् तयारी कार्यक्रम आवश्यक देखिन्छ । समग्रमा, यस स्थानीय तहमा माध्यमिक शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार र ICT प्रविधि विस्तारमा सुधार हुनु आवश्यक छ । लक्षित योजना र गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत माध्यमिक शिक्षाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले सबै उमेर समूहका नागरिकलाई जीवनोपयोगी सीप, साक्षरता र आर्थिक अवसर प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा काम गर्दछ । यस स्थानीय तहमा विभिन्न अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा साक्षरता अभियान, सामुदायिक विकास, महिला साक्षरता समूह, सीप विकास तालिम लगायतका पहलहरू समावेश छन् । वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम, जस्तै पुनःभर्ना,अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सुनिश्चिताको लागि घरधुरी सर्वेक्षण गरि विद्यालय गए/ नगएका पहिचान ,अपङ्गता बालबालिका र किशोर–किशोरीका लागि सञ्चालन गरिएका कार्यक्रमहरू, सामाजिक र आर्थिक पृष्ठभूमि अनुसार लक्षित गरी कार्यान्वयन हुन सकेका छैनन् । यसले बालबालिका, युवा र महिला समावेशीकरणमा खासै सकरात्मक योगदान पुराएको महसुस भएको पाइदैन । यस पालिकाको सेवा क्षेत्र समेट्ने गरि वडा नं २ र ५ मा सञ्चालित २ सामुदायिक सिकाइ केन्द्रले समूहगत सहभागिता, नियमितता र गुणस्तरमा अझै सुधारको आवश्यकता देखिन्छ । आयआर्जन तथा व्यावसायिक सीपसँग जोडिएका तालिम कार्यक्रमले समुदायका सदस्यलाई आत्मनिर्भर र रोजगारी सक्षम बनाउने उद्देश्य राख्दछन् । यस स्थानीय तहमा सञ्चालन भएका महिला शशक्तिकरण,कृषि र स्थानीय उत्पादन आधारित तालिममा सहभागीको सङ्ख्या संख्या झण्डै वार्षिक ५० रहेको छ । यस्ता तालिमहरूले दिगो आय आर्जनको सम्भावना बढाउने भए तापनि तालिमपछि तालिममा सिकेको सिपको प्रयोग, रोजगारी र बजार पहुँचमा चुनौतीहरू देखिन्छन् । सामुदायिक पुस्तकालय, सिकाइ केन्द्र र डिजिटल स्रोतहरूको पहुँचमा अझै असमानता छ । पुस्तकालय सञ्चालन तथा त्यसको ब्यवस्थापनम तथा सेवा प्रभाहमा खासै चासो नराख्दा बालबालिका, युवा र महिला समुदायले त्यसको पूर्ण उपयोग गर्न

	सकेका छैनन् । पुस्तकालय, सीप परीक्षण, प्रशिक्षण र परामर्शलाई एकीकृत गर्दै स्थानीय स्तरमा सिकाइ वातावरणलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ । समग्रमा, यस स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ साक्षरता, सीप विकास र समुदाय सहभागिताको लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको प्रभावकारी ब्यवस्थापन गरि निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय कार्यक्रम विस्तार, लक्षित समूहको समावेशी सहभागिता, आयआर्जन तथा सीपको व्यावसायिक उपयोग र स्थानीय पुस्तकालय तथा ज्ञान स्रोतको सशक्तिकरणलाई प्राथमिकता दिनु आवश्यक देखिन्छ। यसले दीर्घकालीन रूपमा समुदायमा जीवनभर सिकाइको वातावरण र दिगो विकास सुनिश्चित गर्न सहयोग पुर्‍याउनेछ।

यस स्थानीय तहमा शिक्षाको पहुँच विस्तार भएको देखिन्छ । प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रदेखि माध्यमिक तहसम्म विद्यार्थीहरूको भर्ना र सहभागिता वृद्धि भएको छ । प्रारम्भिक बालविकास र आधारभूत तहमा लैङ्गिक समानता अपेक्षाकृत सन्तुलित देखिन्छ भने माध्यमिक तहमा बालिकाको निरन्तरतामा केही कमी छ । अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाको बालबालिकाको पहुँच र सिकाइ उपलब्धि अझै चुनौतीपूर्ण छ, जसले लक्षित समावेशी कार्यक्रमको आवश्यकता औँल्याउँछ।

शिक्षक क्षमता र व्यवस्थापनमा सुधार आवश्यक देखिन्छ । विशेष गरी विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव, शिक्षक–विद्यार्थी अनुपातको असमानताले सिकाइ गुणस्तरमा प्रत्यक्ष असर पुर्‍याउँछ।

पूर्वाधार, सिकाइ सामग्री र ICT पहुँच असमान रहेको छ। सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता–मैत्री कक्षाकोठा, पुस्तकालय, प्रयोगात्मक सामग्री र डिजिटल स्रोतहरूको अभावले गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय जोखिम, जस्तै बाढी, पहिरो, अत्यधिक चिसो भुई, विद्यालय र बालविकास केन्द्रको नियमितता तथा पूर्वाधारमा प्रभावकारी असर पुर्‍याएको छ।

अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले समुदायमा साक्षरता, सीप विकास र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ । तथापि निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय तालिम, आयआर्जन र व्यावसायिक सीपको प्रयोग, तथा सामुदायिक पुस्तकालय र ज्ञान स्रोतहरूको उपयोगमा अझ सुधार आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच र समावेशिता विस्तार भए तापनि गुणस्तरीय सिकाइ, समावेशी पहुँच, शिक्षक क्षमता, पूर्वाधार सुधार, ICT पहुँच र वातावरणीय जोखिम व्यवस्थापन मुख्य चुनौती बनेका छन्। यसका लागि तथ्याङ्कमा आधारित लक्षित कार्यक्रम, समावेशी नीतिहरू, बालमैत्री वातावरण निर्माण, शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता आवश्यक छ। यी पहलहरू सफलतापूर्वक कार्यान्वयन भएमा स्थानीय तहमा दिगो, गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने स्पष्ट सम्भावना छ।

२. सबल पक्षहरु

यस स्थानीय तहले शिक्षा क्षेत्रमा समावेशिता साथै गुणस्तर र पहुँच विस्तारका लागि विभिन्न असल अभ्यासहरू लागू गर्दै आएको छ। प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तहसम्म बालबालिकाको समग्र विकास सुनिश्चित गर्न सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री कक्षाकोठा निर्माणमा जोड दिइएको छ। प्रारम्भिक तह देखि माध्यामिक तह (कक्षा-१०) सम्म ७ वटा विद्यालयमा पालिकाको आर्थिक सहयोग ,अभिभावकको जिन्सी सहयोग र विद्यालयको व्यवस्थापनमा दिवा आवासीय तथा पूर्ण आवासीय कार्यक्रमले

बालबालिकाको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रभाकारिता बढाउन सहयोग पुराएका छन् । विद्यालयहरुले अवलम्वन गरेको खेल विधिमा आधारित सिकाइ ,अंग्रेजी माध्यममा पठान पाठन ,अभिभावक सचेतना कार्यक्रमको प्रभावकारिताले गुणस्तर सुधारमा टेवा पुराएको देखिन्छ । वार्षिक रुपमा सञ्चालित सिकाइ उपलब्धी परिक्षा ,विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षक पेशागत सहायता विकास कार्यक्रमहरुले शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा क्रमश:वृद्धि हुदै गएको देखिन्छ ।

आधारभूत र माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्दै बालक र बालिकाको सहभागिता सन्तुलन कायम गरिएको छ। दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य कमजोर आर्थिक अवस्था भएका समुदायको सहभागिता बढाउन लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन्। शिक्षक व्यवस्थापनमा सुधार गर्दै विषयगत दक्ष शिक्षकको नियुक्ति र निरन्तर पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन्। शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात सुधार गर्ने, तालिम र क्षमता अभिवृद्धि मार्फत सिकाइ गुणस्तर वृद्धि गर्ने पहलहरू सफल देखिएका छन्।

पूर्वाधार र सिकाइ वातावरण सुधारका लागि विद्यालयहरूमा स्मार्ट वोर्ड, पुस्तकालय, प्रयोगशाला, खेलकुद सामग्री र अन्य ICT उपकरण उपलब्ध गराइएका छन्। विद्यालय भवनमा हरित र वातावरण मैत्री पूर्वाधार लागू गरेर जलवायु जोखिम न्यूनीकरणमा कदम चालिएको छ। विद्यार्थीहरुलाई अध्ययन सगै व्यवसायिक सिप विकास गर्ने उद्देश्यले पढ्दै कमाउदै कार्यक्रम संचालन गरिएको छ। अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम मार्फत महिला, युवा र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको साक्षरता र व्यावसायिक सीप विकासमा योगदान पुऱ्याइएको छ। समुदायमा आयआर्जन, कृषि, हस्तकला र स्थानीय उत्पादनका तालिमहरूले आत्मनिर्भरता वृद्धि गरेका छन्।

स्थानीय तहले अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण प्राणालीलाइ व्यवस्थित र प्रविधिमैत्री बनाउने उद्देश्यले पालिका अन्तरगतका माध्यमिक र आधारभूत विद्यालय(१-८) तहका सबै विद्यालयमा सि.सि टिभि जडान गरि पालिका बाट नै अनुगमन र सुपरिवेक्षण गर्ने प्रणालीको विकास गरिएको छ। व्यवस्थापन समिति र अभिभावक/समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्दै योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रक्रियामा सुधार गर्दै शैक्षिक क्षेत्रमा उत्कृष्टता हासिल गर्ने विद्यालय ,शिक्षक विद्यार्थीहरुलाई प्रोत्साहन स्वरुप पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। विद्यालय र समुदायबीच सहकार्य बढाएर सिकाइ गुणस्तर सुधार, समावेशी शिक्षा विस्तार र बालबालिकाको नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गरिएको छ। यसरी लागू गरिएका असल अभ्यासहरूले स्थानीय तहमा समावेशी, गुणस्तरीय, बालमैत्री र दिगो शिक्षा प्रणाली विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् र अन्य स्थानीय तहका लागि नमुना रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ।

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

- क) विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न नसक्नु।
- ख) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न नसक्नु।
- ग) अपाङ्गता भएका र कमजोर आर्थिक भएका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउन नसक्नु।
- घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्न नसक्नु।
- ङ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्न नसक्नु।
- च) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरिएपनि सन्दर्भ सामाग्रीको अभावले प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नसक्नु।
- छ) कक्षागत शिक्षक तथा तहगत विषयगत शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्त नहुनु।
- ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रभावकारी प्रयोग गर्न नसक्नु।

झ) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर पर्याप्त उपलब्ध गराउन नसक्नु ।

ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु ।

ट) विद्यालय र बालविकास केन्द्रको भौतिक पूर्वाधार विकास पर्याप्त नहुनु ।

ठ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्न नसक्नु ।

ड) सघं,प्रदेश र स्थानीय तहको शिक्षाका अधिकारमा अस्पष्टता हुनु ।

ढ) अभिभावकहरुको विद्यालय प्रति चासो कम हुनु ।

४. अवसरहरू

क) संवैधानिक तथा कानुनी आधारहरु प्राप्त हुनु,

ख) शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सरोकारवालाहरुको सक्रिय सहभागीता रहनु ,

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकार स्थानीय तहमा प्रदान गर्नु,

घ) तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाहरुबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु,

ङ) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु,

च) स्थानीय पाठ्यक्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयनको अवसर हुनु,

छ) स्थानीय तहमा भएको रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई आन्तरिकीकरण गर्नु,

ज) वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता हुनु ।

५. चुनौतीहरू

क) लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति, आदिको विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न,

ख) जनसाङ्खिकीय प्रवृत्ति (विशेषत: जन्म र बसाँई सराई), बनोट र बसोबास साथै भौगोलिक विकटता कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन कार्यले पूर्णता पाउन,

ग) स्थानीय परिवेशका कारण भैरहेको विद्यालय शिक्षक दरवन्दीलाई न्यायोचित वितरण गर्न,

घ) विद्यालयमा थप आर्थिक व्यवस्थापन हुन नसक्ने हुँदा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन पूर्णरूपमा गर्न,

ङ) दक्ष जनशक्तिको अभावका कारण पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा मुल्याकंन प्रणालीमा सुधार र शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग गर्न,

च) विपत्को अवस्थाको प्रभावकारी व्यवस्थापन र त्यस्ता समयमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाई अवसर प्रदान गर्न तथा सिकाइको पहिचान गरि विविधता र समान अवसर सुनिश्चित गर्न,

छ) सबै विद्यालयमा तोकिएअनुसारको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत सुनिश्रचित गर्न,

ज) जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न ।

परिच्छेद २
दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

" व्यवहारिक, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री कक्षा- सिर्जनशिल, सिपयुक्त विद्यार्थी महाशिलाको इच्छा"

२.२ लक्ष्य

क) समतामूलक पहुँच सहित, प्रविधिमैत्री, गुणस्तरीय, र सीपमूलक शिक्षा प्रणालीको विकास मार्फत् स्थानीय आवश्यकता साथै राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष, योग्य र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

२.३ उद्देश्य

१. सबै बालबालिकालाई समतामूलक पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु ।
२. विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु ।
३. अपाङ्गता भएका र कमजोर आर्थिक अवस्थाका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्नु ।
४. पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गराउनु ।
५. बालमैत्री तथा अपाङ्गा मैत्री भौतिक पूर्वधार निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्नु ।
६. स्थानीय पाठ्यसामाग्री निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
७. कक्षागत तथा तहगत विषय शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु ।
८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु ।
९. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गर्नु ।
१०. वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
११. विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु ।
१२. आधुनिक श्रमबजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।

२.४ रणनीति

उद्देश्य नं.१ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) बालबालिकाको भर्ना र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने ।
ख) विद्यालय पहुँच नपुग्ने क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
ग) अभिभावक र समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
घ) बालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्डाहरु पूरा गर्न लगाई गुणस्तरीय सिकाइको सुनिश्चितता गर्ने ।
ङ) बालबालिकाको नियमित उपस्थितिका लागि अभिभावक सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
च) बालविकास केन्द्रका सहजकर्तको क्षमता विकास गरी बालमैत्री कक्षा ब्यवस्थापन ।

उद्देश्य नं.२ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) बालिकाका लागि भर्ना र समर्थन कार्यक्रम लागू गर्ने ।
ख) शिक्षक र समुदायलाई लैङ्गिक समावेशी तालिम प्रदान गर्ने ।
ग) विद्यालय स्तरमा समावेशी नीति र अनुगमन प्रक्रिया विकास गर्ने ।
घ) लैङ्गिक र सामाजिक समावेशी शिक्षा सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
ङ) समावेशी बालबालिकाको सहभागिता र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने ।

उद्देश्य नं.३ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।

ख) सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गराउने गर्ने ।

ग) शिक्षकलाई समावेशी शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने ।

घ) कमजोर आर्थिक अवस्था भएका बालबालिकाको नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने ।

ङ) अभिभावक र समुदायलाई समावेशी शिक्षा विषयमा सचेत पार्ने गर्ने ।

उद्देश्य नं.४ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात सुधार र गुणस्तरीय शिक्षक नियुक्ति गर्ने ।

ख) सिकाइ मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गर्ने ।

ग) पाठ्यक्रम अनुसार सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने ।

घ) शिक्षकलाई नयाँ शिक्षण विधिमा तालिम प्रदान गर्ने ।

ङ) सिकाइ उपलब्धिको अनुगमन र रिपोर्टिङ प्रणाली विकास गर्ने ।

उद्देश्य नं.५ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता–मैत्री कक्षाकोठा निर्माण गर्ने ।

ख) खेलकुद, पुस्तकालय र प्रयोगशाला जस्ता पूर्वाधार सुधार गर्ने ।

ग) बालबालिकाको सहभागिता र अभिभावक सहयोगद्वारा विद्यालय वातावरण सुधार गर्ने ।

घ) विद्यालय परिसर सफाइ र हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

ङ) विद्यालयमा स्वास्थ्य र सुरक्षा उपाय लागू गर्ने ।

उद्देश्य नं.६ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) समुदाय र शिक्षकको सहभागिता सहित स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गर्ने ।

ख) स्थानीय सन्दर्भअनुकूल सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने ।

ग) शिक्षकलाई स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिम प्रदान गर्ने ।

घ) पाठ्यक्रम कार्यान्वयन अनुगमन र सुधार गर्ने ।

ङ) विद्यार्थीको सन्दर्भअनुकूल मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने ।

उद्देश्य नं.७ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) आवश्यक शिक्षक दरबन्दी पहिचान र पूर्ति गर्ने ।

ख) विषयगत दक्षता अनुसार शिक्षक नियुक्ति गर्ने ।

ग) शिक्षक व्यवस्थापन र अनुगमन प्रणाली मजबुत गर्ने ।

घ) शिक्षक प्रशिक्षण र पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

ङ) शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात सुधार सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्य नं.८ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) विद्यालयमा ICT उपकरण र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गर्ने।

ख) शिक्षक र विद्यार्थीलाई ICT तालिम प्रदान गर्ने।

ग) डिजिटल सामग्री र प्रविधि आधारित सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

घ) ICT प्रयोग अनुगमन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ङ) शिक्षकलाई ICT प्रयोग गरि शिक्षण गर्न उत्प्रेरित गर्ने।

उद्देश्य नं.९ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) समुदायमा साक्षरता र जीवनपर्यन्त शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ख) महिला, युवा र लक्षित समूहका लागि अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने।

ग) शिक्षा कार्यक्रमको अनुगमन र गुणस्तर सुधार गर्ने।

घ) स्थानीय पुस्तकालय र ज्ञान केन्द्रको प्रयोग विस्तार गर्ने।

ङ) जीवनपर्यन्त शिक्षा सम्बन्धी सामग्री र स्रोत उपलब्ध गर्ने।

उद्देश्य नं.१० सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) स्कूल बाहिरका बालबालिका र किशोर–किशोरीका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ख) समुदाय र स्थानीय संस्थासँग सहकार्य गरेर वैकल्पिक शिक्षा विस्तार गर्ने।

उद्देश्य नं.११ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) कक्षाकोठा, शौचालय, खानेपानी, खेलकुद र पुस्तकालय निर्माण गर्ने।

ख) विद्यालय पूर्वाधार जलवायु जोखिम प्रतिरोधी ढाँचामा निर्माण गर्ने।

ग) पूर्वाधारको नियमित मर्मत–सम्भार सुनिश्चित गर्ने।

घ) स्थानीय समुदाय र संघ/संस्थासँग सहकार्य गर्ने।

ङ) भौतिक पूर्वाधारको गुणस्तर अनुगमन गर्ने।

च) बालबालिकाको स्वास्थ्य र सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै पूर्वाधार सुधार गर्ने।

छ)जलवायु अनुकूल हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ज)प्राकृतिक विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि विद्यालय अनुगमन गर्ने।

झ)शिक्षक र विद्यार्थीलाई वातावरणीय सुरक्षा तालिम प्रदान गर्ने।

ङ)विद्यालय स्तरमा जलवायु सचेतना र आपतकालीन तयारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

उद्देश्य नं.१२ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरु

क) पढ्दै कमाउदै कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ख) सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक धारको (९-१२)विद्यालय स्थापन गर्ने।

ग) प्रविधियुक्त नमुना माध्यामिक विद्यालयको विकास गर्ने।

घ) पूर्ण र दिवा आवसीय विद्यालय सञ्चालन गर्ने।

ङ) परम्परागत रैथाने ज्ञान,सिप र प्रविधिलाई विद्यार्थीमा हस्तान्तरण गराउने ।

२.६ अपेक्षित उपलब्धि

क) विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ग) लक्षित बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण कायम भएको हुनेछ।

घ) कक्षागत रुपमा पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल भएको हुनेछ।

ङ) बालमैत्री विद्यालय साथै कक्षाकोठा निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार भएको हुनेछ।

च) स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ।

छ) तहगत तथा कक्षागत विषय शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी रुपमा प्रयोग भएको हुनेछ।

झ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ।

ञ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ट) आधुनिक श्रमबजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा				
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	९०.८७			
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	८७.१२			
२.	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)				
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	७८.२९			
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	८९.८४			
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	५६.११			
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	७४.७७			
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)				
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	८३.२८			
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	९८.८			
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	९८.८			
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	२४.९४			
२.१	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	१.०३			

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	८५.२			
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	९८.७७			
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	९८.३६			
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	९८.३६			
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	०.९३			
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	०			
२.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	४४.०९			
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)					
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	२६.७८			
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	३४.१५			
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	०.९९			
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	९५.७३			
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	-			
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	-			
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	११.११			
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)				
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	८१.८			
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)				
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)				
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	५.४९			
५.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	७.७६			
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	६.१७			

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	६.७१			
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थीःशिक्षक अनुपात	७.४१			
५.६	सिकाइ उपलब्धी %	५३			
५.७	SEE उर्त्तिण %	६४			

परिच्छेद ३
विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचयः

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौँ संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा मद्धत पुर्याउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस पालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । वाल विकास केन्द्र विद्यालयमा आधारित भएकोले सञ्चालन, रेखदेख लगायतका कार्यहरू योजनामा समेटिएका छन् ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

महाशिला गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई आधारभूत शिक्षाको बलियो जगको रूपमा निर्माण गर्ने उद्देश्य लिएको छ । यसका लागि बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक एवम् नैतिक पक्षको विकास गराउन आवश्यक लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, प्रबन्ध आदि जस्ता कुराहरू शिक्षा योजनामा समेटिएका छन् । महाशिला गाउँपालिकामा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको सङ्ख्या २६ रहेको छ शैक्षिक सत्र २०८२ को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा कक्षा १ मा नवप्रवेशी मध्ये प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत शतप्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

पूर्व प्राथमिक कक्षाको विद्यार्थीहरूको विवरण

	विद्यालयको प्रकार	छात्र	छात्रा	जम्मा
पूर्व प्राथमिक	सामुदायिक	१२५	१०४	२२९

३.१.३ उद्देश्यः

क) चार बर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु,

ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,

३.१.४ रणनीतिहरू

क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,

ख) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,

ग) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने र आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
घ) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,
ङ) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
च) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,
छ) ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,
ज) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,
झ) स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,
ञ) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाइ समयानुकुल स्थानीयकरणकालागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,
ट) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने।

३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

आ) नतिजा

क) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकारूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुनेछ,
ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुनेछ,
ग) सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुनेछ,
घ) बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुनेछ,
ङ) भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुनेछ,
च) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुनेछ।

इ) प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य/ इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	जना	२७	२७	२७	२७	२७	१३५	
२	प्रारम्भिक बालविकासमा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	जना	२२९	२२९	२२९	२२९	२२९	११४५	
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१				१	२	
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१		१			२	
५	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	वटा	२	२	२	२	२	१०	
८	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
९	बालविकस केन्द्रका सहजकर्ताका लागि क्षमताविकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१			१		२	
१०	कृषि, स्वस्थ्य र महिला तथा बालबालिकासँग सम्बद्ध सरोकारवालाहरुसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१		१		३	
११	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	पटक	१		१		१	३	

१२	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	वटा			१			१	
१३	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	वटा	२६	२६	२६	२६	२६	२६	
१४	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१				१	२	
१५	पूर्वाधार, सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५	
१६	बालविकास सहजकर्ताको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
१७	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१८	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	आवश्यकता अनुसार	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१९	अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	
२०	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत् स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	१	१		१		३	
२१	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	
२२	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२३	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

२४	सहयोगी (आया) को व्यवस्था	जना	१	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार			
२५	प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने	संख्या	२७	२७	२७	२७	२७	संघ र स्थानीयको निर्णय अनुसार		
२६	नमुना प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था	जना	१	१	१	१	१	५		
२७	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	जना	१						आवश्यकता अनुसार	

३.२ आधारभतू शिक्षा

३.२.१ परिचय

शिक्षा मानव जीवन, जगत र विकासको लागि अपरिहार्य हुन्छ। राज्य सञ्चालनमा विश्वका प्राय सवै देशले शिक्षालाई मूल प्राथमिकतामा राख्ने गरेको पाइन्छ। शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो। शिक्षालाई शासन, विकास र सेवा प्रवाहको पुर्वाधारको रुपमा लिन सकिन्छ। नागरिकको सर्वाङ्गिण विकासको आधारनै शिक्षा हो। शिक्षा कुनैपनि देशको राष्ट्रिय पुँजि हो जसले भविश्यमा राष्ट्रिय उत्पादन र उत्पादकत्वलाई सुदृढ गर्दछ। शिक्षाले सक्षम, सवल, सभ्य, समावेशि, समन्यायिक जनशक्ति उत्पादनमा सघाउछ।शिक्षामा गरेको लगानी राष्ट्रिय पुँजि निर्माण हो। त्यस्तो पुँजी परिचालनले "समृद्ध नेपाल, सुखि नेपाली " को दीर्घकालिन सोचलाई व्यवहारिक जीवनमा सावित गर्न सक्छ।शिक्षाका उल्लेखित मार्गदर्शन पुरा गर्ने आधार आधारभुत शिक्षाको कुशल सफल मितव्ययी समावेशि र समन्यायिक व्यवस्थापन हो। शिक्षाको आधार नै आधारभूत शिक्षा हो। आधारभूत शिक्षाको समुचित व्यवस्थापनको लागि राज्य संयत्रवाट तयार गरिएका संवैधानिक व्यवस्था मार्गदर्शन नीतिगत तथा कानुनि व्यवस्था शिक्षा सम्वन्धि योजना कार्यक्रम आयोजनाहरुको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ। कानुनि तथा नीतिगत व्यवस्था नागरिकको शिक्षालाई सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधन २०७२ को धारा ३१ मा आधारभूत शिक्षा निशुल्क तथा अनिवार्य प्रदान गर्ने मौलिक हक कार्यान्वयन गर्न तपसिल बमोजिमका नीतिगत तथा कानुनि व्यवस्था गरिएको छ। नेपालको संविधान २०७२ को अनुसुची ८ खण्ड ८ मा आधारभुत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धि व्यवस्था स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र राखिएको छ। संविधानको अनुसुचि ९ मा साझा अधिकारको दोस्रो बुँदामा शिक्षा सम्वन्धि अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। शिक्षा ऐन २०२८ शंशोधन सहित शिक्षा नियमावलि शंशोधन सहित २०५९ शिक्षक सेवा आयोगको नियमावली शंशोधन सहित २०५७ को व्यवस्था गरिएको छ। स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन २०७५ को परिच्छेद ३ को दफा ११ मा शिक्षा सम्वन्धि अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। दीगो विकासको चौंथो लक्ष्यको रुपमा गुणस्तरीय शिक्षा रहेको छ।सन् २०३० सम्म सबै बालबालिकाहरूलाई सान्दर्भिक साथै सिकाइका सकारात्मक असरहरू प्राप्त हुनसकुन भन्ने उद्देश्यले उनीहरूका निम्ति निःशुल्क, न्यायोचित तथा गुणात्मक आधारभुत शिक्षाको सुनितश्चितता गर्ने। दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरी वि.सं. २०८७ सम्ममा नेपाललाई मध्यम आयस्तर भएको राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य रहेको, वि.सं. २१०० सम्ममा समुन्नत राष्ट्रको स्तरमा पुऱ्याउने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ। चालु १६औं पञ्वर्षिय योजनाले निर्धारण गरेको बजारको माग अनुसार सिप युक्त जनसक्ति उत्पादन गर्ने गरि शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने रणनीति निर्धारण गरिएको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकाको वडा नं १ देखि ६ सम्म जम्मा २३ ओटा सामुदायिक विद्यालयहरू रहेका छन्। ती विद्यालयहरूमध्ये कक्षा १-३ सञ्चालित ६ ओटा, कक्षा १-५ सञ्चालित ५ ओटा, १-८ सञ्चालित ४ वटा गरी जम्मा १५ ओटा सामुदायिक आधारभूत विद्यालयहरू रहेका छन् जस अन्तर्गत एउटा १-८ सञ्चालित आधारभूत विद्यालयमा पूर्ण आवशीय सहित विशेष शिक्षा अन्तर्गत स्रोत कक्षा सञ्चालमा रहेको छ। साथै बाँकी ८ वटा माध्यामिक विद्यालहरुमा पनि आधरभूत शिक्षा प्रधान गर्ने कार्य भइरहेको छ।

आधारभूत तहको विद्यार्थी सङ्ख्या

जम्मा आधारभूत तहको विद्यार्थी	विद्यालयको प्रकार	छात्र	छात्रा	जम्मा
(१-८)	सामुदायिक	३८२	४०२	७८४

सामुदायिक विद्यालयका आधारभूत तहमा दरबन्दीमा ११५, राहत १२ गरी जम्मा १२७ शिक्षकहरू कार्यरत छन्। यस गाउँपालिकामा सालाखाला शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १: ६ विद्यार्थी पर्न गएको छ।

३.२.३ उद्देश्य

क) आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु
ख) आधारभुत तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चत गर्नु
ग) आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु

३.२.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने
ख) विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
ग) अनिवार्य तथा नि: शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानून तर्जुमा गर्ने
घ) अनिवार्य तथा नि: शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने
ङ) विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
च) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने
छ) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तह प्रति जवाफदेही बनाउने
ज) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
झ) विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने
ञ) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पुरा गराउने
ट) शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने
ठ) कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने
ड) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
ढ) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ कै अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
ण) विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने
त) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने
थ) शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने
द) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चाल नगर्ने
ध) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
न) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने
ऩ) विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधता अनकुलको मातृभाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुने गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने
प) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकटत तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने
फ) विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने
ब) दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहार कुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने

भ) अन्तर सम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने

म) शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने

य) नतिजा प्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने

र) विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने

ऱ) शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) अनिवार्य तथा निः शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने ।

आ) नतिजा

क) सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागि हुने

ख) सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पुरा गरेको हुने

ग) न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने

घ) आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने

ङ) बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने

च) विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने

छ) विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने

ज) बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने

झ) आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने

ञ) विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील हुने

ट) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने

ठ) जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान	जना (मासिक)	१२७	१२७	१२७	१२७	१२७	१२७	
२	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान	जना(मासिक)	१८	१८	१८	१८	१८	१८	

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)								
३	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन:आवश्यक सामग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको पोर्टफोलियो समेतका लागि	जना	९८	१०८	११५	१२५	१४०	१४०	
४	शिक्षण सिकाइ सामग्री, डिजिटल सिकाइ सामग्री तथा Book Corner व्वस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा १-५)	जना	५६८	४७०	४९३	५१८	५४४	५६८	
५	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)	जना	३५०	२८६	३००	३१५	३३२	३५०	
६	(कक्षा १-५) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तकका लागि अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	५६८	४७०	४९३	५१८	५४४	५६८	
७	(कक्षा ६-८) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	३५०	२८६	३००	३१५	३३२	३५०	
८	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-५	11 वटा	११	११	११	११	११		
९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-८	4 वटा	४	४	४	४	४		

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
१०	आधारभूत विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	विद्यालय	१५	१५	१५	१५	१५		
११	विद्यालयमा इन्टरनेट जडान तथा सञ्चालन खर्च	१५	१५	१५	१५	१५	१५		
१३	लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने	पटक		१	१	१	१	१	५
१४	लक्षित समूहका लागि विशेष छात्रवृत्ति व्यवस्था गर्ने			आवश्यकता अनुसार					
१५	आवश्यकता अनुसार छात्रावास सञ्चालनको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने			४	१	१	१	१	०
१६	दिवा खाजा, पोसाक र शैक्षिक सामग्रीमार्फत प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने			मापदण्ड, माग र आवश्यकता अनुसार					
१७	समुदायको सहभागितामा घरदैलो भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न वडास्तरीय अनुगमन समिति गठन गर्ने	पटक		१		१		१	३

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
१९	सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधारका लागि सूचक विकास र असल अभ्यास विस्तार गर्ने			तोकिए बमोजिम					
२०	विद्यालयलाई बन्द तथा हस्तक्षेपमुक्त बनाउन कार्यविधि लागू गर्ने			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१	प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि सूचक विकास गर्ने	पटक		१	१	१	१	१	
२२	शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने	वटा		२३	२३	२३	२३	२३	
२३	स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन र सक्रिय बनाउने	वटा		१		१		१	
२४	अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक		१	१	१	१	१	
२५	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक			१	१	१	१	
२६	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान			निर्णय अनुसार					
२७	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		१	१	१	१	१	
२८	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय		२३	२३	२३	२३	२३	
२९	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास			आवश्यकता अनुसार					
३०	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक		१	१	१	१	१	
३१	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	१२७	२५	२५	२५	२५	२७	

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
३२	आधारभुत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	वटा	१५	१५	१५	१५	१५	१५	
३३	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना		निरन्तर					
३४	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग			निरन्तर					
३५	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	विद्यालय	२३	२३	२३	२३	२३	२३	
३६	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम			आवश्यकता अनुसार					
३७	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	विद्यालय	१५	निरन्तर					
३८	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	विद्यालय	२३	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३९	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१९	३०	३०	३०	३०	३०	
४०	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	१०	
४१	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	पटक		१	१	१	१	१	
४२	आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	पटक १२	११५	११५	११५	११५	११५	११५	
४३	राहत शिक्षकहरुको तलव व्यवस्थापन	जना	१२	१२	१२	१२	१२	१२	
४४	आधारभुत तहमा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षकको तलब व्यवस्थापन	०							
४५	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	१८	१८	१८	१८	१८	१८	

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	
४६	स्थानीय तहबाट नपुग शिक्षक व्यवस्थापन	जना		३८	३८	३८	३८	३८	
४७	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	हिसाब							
४८	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	वटा		१५	१५	१५	१५	१५	
४९	दिवा खाजा व्यवस्थापन	वटा		२३	२३	२३	२३	२३	
५०	दलित, छात्रा, सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि छात्रवृत्ति	जना ५		३४८	३४८	३४८	३४८	३४८	
५१	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	पटक		१	१	१	१	१	
५२	आधारभूत परीक्षा सञ्चालन	पटक		१	१	१	१	१	
५३	सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका (कक्षा १-३) लागि कार्यसञ्चयिका/पोर्टफोलियो निर्माण र वितरण	जना	३०६	३०६	३०६	३०६	३०६	३०६	
५४	विद्यालय उत्सव आयोजना तथा समुदाय विद्यालय सहकार्य कार्यक्रम (विद्यार्थी भर्ना अभियानको लागि)	पटक		१	१	१	१	१	
55	**स्मार्टबोर्ड ICT र श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रयोग र विस्तार**	**विद्यालय**		5	5	5	5	5	
56	**विधुतीय सामग्री जडान तथा मर्मत**	**विद्यालय**		5	5	5	2	2	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९–१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिकधारको सुरुवातगरिएको छ । यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो । नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ । नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाइ माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरिय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता,अध्ययनशिलता,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

महाशिला गाउँपालिकाभित्र सामुदायिक विद्यालयतर्फ कक्षा १ देखि १० सम्म सञ्चालित ५ वटा र कक्षा १ देखि १२ सञ्चालित ३ ओटा विद्यालय गरी ८ वटा माध्यमिक विद्यालय रहेका छन् ति मध्य ५ वटा विद्यालयमा दिवा आवश्यीय र एउटा माध्यामिक विद्यालयमा प्राविधिक तथा ब्यवसायिक तालिम परिषद अन्तर्गत १८ महिने कृषि प्रविधिक शिक्षा सञ्चालनमा रहेको छ ।

माध्यमिक तहको विद्यार्थी सङ्ख्या

कक्ष ९-१२	विद्यालयको प्रकार	छात्र	छात्रा	जम्मा
	सामुदायिक	१५०	१३९	२८९

३.३.३ उद्देश्य

क) माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु
ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु ।

३.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गर्ने,
ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने,
ग) नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,
घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने,
ङ) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
च) वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालनको लागि सम्भाब्यता अध्ययान गरी आवश्यकताका आधारमा बैकल्पिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,

ज) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,

झ) शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने,

ञ) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,

ट) शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने,

ठ) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने र उचित प्रयोगमा जोड दिने।

ड) विद्यालयहरूलाई प्रकोप,सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने,

ढ) तोकिएको नियम अनुसार सक्षम र उत्प्रेरित प्र .अ.को व्यवस्था गर्ने,

ण) शैक्षिक गुणस्तर सुधारको लागि पालिका तथा अभिभावको लागत साझेदारी र विद्यालयको ब्यवस्थापनमा दिवा आवशीय विद्यालयको कार्यक्रमलाई ब्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्ने

त) प्राविधिक तथा ब्यवसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गत १८ महिने कृषि प्रविधिक शिक्षा र विद्यार्थी पध्दै कमाउदै कार्यक्रमलाई थप ब्यवस्थित गर्दै लैजाने।

थ) सदाचार, अनुशसन र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा सम्वन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

द) सफल ब्यक्तिहरुसंग अन्तरकृया तथा प्रेरणादाही कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ध) आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने।

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने।

आ) नतिजा

क) सबै बालबालिकाहरूलाई नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने,

ख) सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने,

ग) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,

घ) पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने,

ङ) माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने,

च) माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने,

छ) माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप,सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,

ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,

झ) पढ्दै कमाउदै कार्यक्रबाट विद्यार्थीमा श्रम र बचत गर्ने बानीको विकास भएको हुनेछ।

ञ) माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने,

ट) माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने।

इ) माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
१	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका प्रशिक्षकसमेत)	जना	३६	३६	३६	३६	३६	३६	
२	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १-१२) (१ जना सहयोगी र १ जना लेखा कर्मचारी)	जना	१६	१६	१६	१६	१६	१६	
३	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	जना	२८६	२८६	२८६	२८६	२८६	२८६	
४	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ११-१२)	जना	५४	५४	५४	५४	५४	५४	
५	(कक्षा ९-१०) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	२३२	२३२	२३२	२३२	२३२	२३२	
६	(कक्षा ११-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	जना	५४	५४	५४	५४	५४	५४	
७	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	वटा	८	७	७	७	७	७	
८	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	वटा	२	३	३	३	३	३	
९	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासनल, अभिभावक शिक्षा	८	८	८	८	८	८	८	

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
	एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान								
१०	विद्यालय नक्साङ्कन गरी प्रारम्भिक बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्म पूर्ण माध्यमिक ढाँचामा रूपान्तरण गर्ने			निर्णय र आवश्यकता अनुसार					
११	विपन्न र लक्षित समूहका लागि निःशुल्क शिक्षा र विशेष छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	जना		निर्णय अनुसार					
१२	आवश्यकता अनुसार व्यावसायिक, सङ्गीत, आयुर्वेद वा कृषि विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने			माग र आवश्यकतामा आधारित					
१३	छानिएका विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यममा नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने	वटा				१			
१४	स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्य–दृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	वटा		८	८	८	८	८	
१५	किशोर–किशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	सदाचार, अनुशासन, करुणा र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने								
१७	सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वटा		१	१	१	१	१	
१८	विद्यालय पुनर्वितरण, समायोजन र नयाँ स्थापना गरेर पहुँच सुधार गर्ने			आवश्यकता र निर्यण अनुसार					
१९	विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण र समावेशी पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने		८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०	शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन, पेसागत विकास र अभिप्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	जना	३६	माग र आवश्यकतामा अनुसार					
२१	सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	पटक		२	२	२	२	२	

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षको)					कैफियत
				२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	
२२	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	वटा	८	८	८	८	८	८	
२३	विद्यार्थीलाई पोषण, स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने	वटा	८	निरन्तर					
२४	वैकल्पिक र अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने			आवश्यकता अनुसार					
२५	शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	विद्यालय	८	२	२	२	१	१	
२६	विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	४	१	१	१	१	१	
२७	सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	पटक		कार्ययोजना बमोजम					
२८	वादविवाद, हाजिरी जवाफ र वक्तृत्वकला प्रतियोगिता			शैक्षिक कार्यपात्रो बमोजिम					
२९	निबन्ध र कविता लेखन प्रतियोगिता			शैक्षिक कार्यपात्रो बमोजिम					
३०	एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि व्यवसायिक तथा प्राविधिक सिप सम्बन्धी तालिम	वटा	१	मागअनुसार					
३१	STEAM Education सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	पटक			१		१	१	

३.४ अनौपचारिक तथा आजिवन सिकाई

३.४.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो। यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो। औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानवजीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाका प्रशोधन गर्न जीवनप्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाई प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दछन। आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन। तसर्थ सिकाई जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुनेछ। अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाई अवसरका लागि स्तरबृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासंग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ । विभिन्न सिकाई अवस्थाको आधारमा थप सिकाई अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाई संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ । यसका लागि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाईको पहुँचको विस्तार, गुणस्तर बृद्धि र संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ । शिक्षा क्षेत्र योजना २०७९-२०८३ ले अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईका लागि १० वर्षभित्र निरन्तर सिकाईमा संलग्न समाज एव सिकाई संस्कृतिको प्रवर्द्धन गर्ने तर्फ लैजान्छ । स्थानीय तहको अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईको वर्तमान अवस्था विश्लेषण आधारमा समस्या एव चुनौतिहरूको पहिचान गर्दै चुनौतीहरूको सामना गर्न यसका उद्देश्य र नीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट प्राप्त हुने प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू यस खण्डमा समावेश गरिएको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

पर्वत जिल्लामा विभिन्न गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू प्रशस्त मात्रामा संचालन हुदै आएका छन । यस कार्यक्रमले निरक्षरहरू विशेषत १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गरेको देखिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा आएका थिए । यस कार्यक्रमले स्थानीय तहहरुमा साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रमबाट लाभान्वितहरू विशेषत महिलाहरूलाई समूह बनाई आय आर्जन कार्यक्रमसंग समेत जोडी महिलाको समुह बनाई बचत तथा ऋणको कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए । गाउँ-गाउँमा महिलाहरूको समुह बनाइ आयआर्जन कार्यक्रममा समेत जोड्ने उद्देश्यले बिऊ पूँजी वितरण गरियो । समुहको महिला सदस्यहरूले आफ्नो गक्ष अनुसारको रकम बचत गर्दै जाने र बचत तथा ऋणको व्यवस्था गरी आफूलाई गारो सारो परेको बेलामा सरसापट गरेर अथवा न्युनतम ब्याजमा त्यो रकमलाई वितरण गर्न र सोबाट प्राप्त हुने ब्याज मूलधनमा जोडी समूहले आर्जन गर्न र सोको मुनाफा बाँडफाँड गर्ने कार्यक्रम केही वर्षसम्म रहदै आयो । यस पालिकामा वडा नं-२ र वडा नं ५ मा गरि जम्मा २ वटा सिकाइ केन्द्र सञ्चालनमा रहेता पनि विगतमा सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूले अनौपचारीक शिक्षा तर्फका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था पनि गरियो तर कार्यक्रम जति प्रभावकारी हुनु पर्थ्यो त्यती प्रभावकारी हुन सकेन । २०७८ को जन गणना अनुसार यहाँको साक्षरता दर ८१.८% रहेको छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाई संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ । यो कार्यक्रम तीन तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकोले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपयन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दैछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाहरूले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाईको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भए पश्चात अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाईको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका तर यसका मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुनेसकेको देखिदैन । आवधिक रूपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले गाउँपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी तथ्याङक अद्यावधिक हुन नसकिरहेको अवस्था छ ।

३.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ

क) अनौपचारिक तथा निरन्तर एवं जीवन प्रयन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरी साक्षरता डिजिटल साक्षरता र आयआर्जनमा सहयोग गर्नु,

ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,

ग) आयआर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै विशेषतः समाजमा पछाडि परेका वर्गलाई मूलधारमा ल्याउनु ।

३.४.४ रणनीतिहरू

क) गाउँपालिका भित्र पर्ने घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने,

ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई सदृढिकरण गरी अनौपचारीक शिक्षाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने,

ग) साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विभिन्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासंग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

घ) नवसाक्षर प्रौढ महिला तथा पुरुषहरूलाई आय आर्जनका कार्यक्रमसंग जोडी आत्मनिर्भर र व्यावसायीक बनाउन सहयोग गर्ने,

ङ) सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरु मार्फत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्धनमा जोड गर्ने,

च) सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्ने,

छ) सामूदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने,

ज) सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने,

झ) सामूदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने,

ञ) सामूदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यान्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुनेछ ।

आ) नतिजा

क) सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,

ख) अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने

ग) सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने,

घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने,

ङ) अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,

च) अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.स.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्या (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१०)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	घरधुरी सर्वेक्षण र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धि तथ्याङ्क संकलन		१	१	१	१	१	१		
२	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको क्षमता अभिबृद्धि	२	१				१	२		
३	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको व्यवस्थापन अनुदान	२	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ
४	आजिवन सिकाइका कार्यक्रमहरु सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	आवश्यकता अनुसार	
५	सिप विकास र आयआर्जनमा कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	सामुदायिक सिकाई केन्द्र थप		-	-						
७	तह १ र २ को अनौपचारिक सिकाइको माध्यमबाट सिकेको ज्ञान सिपलाई प्रमाणिकरण								आवश्यकता अनुसार	
८	अनौपचारिक तथा आजिवन सिकाइको तथ्याङ्क व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५		
९	युवाहरूलाई लागु पदार्थ र दुर्व्यसनबाट जोगाउन सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	अनौपचारिक शिक्षाको एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	वडा र टोलमा प्रौढ साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		

क्र. स.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्या (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१०)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१२	सहभागीहरूको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१३	युवा मेला तथा महोत्सव	पटक		१		१		२		
१४	परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र अभिलेखीकरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		

परिच्छेद ४
अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठयक्रम हो । पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा के के सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित हुदैन । देशकाल र परिस्थिति अनुसार विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो भन्नेसँग पनि सम्बन्धित छ । के पढाउने,के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मुल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार समेत हो । मानवीय चेतना र वौद्धिक विकासको निमित्त लिइएका उद्देश्यहरू पूरा गराउनु हो । बालबालिकाको सर्वांगीण विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम विकास गर्नु, शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरुप निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरू पाठ्यक्रमको उद्देश्यभित्र पर्दछन् ।

मानवीय आवश्यकता,बालबालिकाका रुची, सामाजिक मूल्य मान्यता, समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान सिप तथा प्रविधि अनुकुल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रुपमा लिनु आवश्यक छ । पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिक सामाग्रीको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ । जसले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ । हाल नेपालमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक जगहरूसहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रबन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालयअन्र्तगत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यकम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरू गरियो । यसै क्रममा वि.सं.२०७६ सालमा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरू गरिएको र वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १ देखि १२ सम्म यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ८ सम्म) मा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ । सोही व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा २०८० सालमा हाम्रो महाशिला नामक स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरिएको थियो । पाठ्यक्रमले शिक्षकलाई शिक्षण गर्न खाका प्रदान गर्छ । उक्त पाठ्यक्रम सबै विद्यार्थीहरूसँग पुगेको हुँदैन र शिक्षकलाई समेत शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न पाठ्यपुस्तक नहुँदा कठिनाइ हुन्छ । पाठ्यपुस्तक विद्यार्थी र शिक्षक दुवैका लागि महत्त्वपूर्ण र सजिलो सिकाइ सामग्री हो । त्यसैले महाशिला गाउँपालिकाले पनि स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित पाठ्यपुस्तक लेखन गरी सन्दर्भ सामग्रीकोरुपमा प्रयोग गर्न आवश्यक छ ।

४.१.३ उद्देश्य

- क) विद्यालय तहको पठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- ख) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु
- ग) पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु

४.१.४ रणनीतिहरू

- क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
- ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने सो अनुसार भए नभएको समवन्धमा अनुगमन गर्ने,
- ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- घ) विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
- ङ) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका, स्रोत सामग्री, विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने र प्रयोगका लागि जोड दिने ।
- च) शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,
- छ) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,
- ज) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,
- झ) सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने,
- ञ) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने,
- ट) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई समय अनुकुल परिमार्जित गरि व्यवस्थित गर्ने,
- ठ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने,
- ड) मोवाइल एपको प्रयोग गरी Real time learning assessment and feedback कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ढ) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने ।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सृजनशील, सकारात्मकसोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने ।

आ) नतिजा

- क) पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुने,
- ख) पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुने,
- ग) पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने,
- घ) शिक्षालाई सिप संग ,सिपलाई श्रमसंग, श्रमलाई रोजगार संग, रोजगारीलाई बजारसंग जोडंने गरी earning to busniss करिडोरको बिकास हुने

ङ) सिकारुको सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्यङ्कन हुने,

च) स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	मङ्ख्या	२३					२३		स्थानीय तह,शिविसइ
२	शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगि तालिम	मङ्ख्या			२४			२४		स्थानीय तह,मानव संसाधन केन्द्र
३	शिक्षक पेसागत सहयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			स्थानीय तह,मानव संसाधन केन्द्र
४	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			विद्यालय
५	आवधिक मूल्यांकन	पटक	४	४	४	४	४	२०		विद्यालय
६	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	वटा	२	२	२	२	२	१०		विद्यालय सरकार
७	सूचना प्रविधिको प्रयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			विद्यालय
८	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			विद्यालय
९	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			स्थानीय तह, विद्यालय

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१०	माध्यम भाषाको रुपमा मातृभाषको प्रयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			स्थानीय तह, विद्यालय
११	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			स्थानीय तह, विद्यालय
१२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था	सबै विद्यालयका कक्षा १ देखि ३	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर					
१३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
१४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै			

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पटक	१			१		१		
१६	उत्कृष्ठ नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (कक्षा ८, १० र १२)	पटक	१	१	१	१	१	५		
१७	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	पटक	४	४	४	४	४	४		पालिका र विद्यालय
१८	सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरूका लागि परामर्श तथा अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम									

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१९	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५		
२०	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।	पटक	१	१	१	१	१	५		
२१	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन									
२२	कक्षा १-३ मा पढाइ तथा गणित क्षेत्रका थप सिकाइ सामग्री छपाइ तथा वितरण	विद्यालय	२३	२३	२३	२३	२३			
२३	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
२४	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
२५	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास र छपाइ									

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य व्यावसायिक रुपमा दक्ष पेसाप्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही

हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनवाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ ।

आधरभूत तहमा विद्यार्थी सङ्ख्या र विषयगत आधारमा तथा माध्यमिक तहमा विषय गत रुपमा शिक्षक ब्यवस्थापन गरिएको छ । विद्यमान मापदण्ड १ : ४० शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कायम गरिएको छ । शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरबन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरवन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन् । यसको फलस्वरुप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने, प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन् । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम, छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो ।

पेसागत रुपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकवाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउन सक्छ । यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलव्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन् । शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार कनफरेन्स, कार्यमूलक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरवाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रुपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन, शिक्षकहरूलाई पेसागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ । कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा शिक्षक ब्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक ब्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्धेश्य पुरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्यमुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

महाशिला गाउँपालिकामा रहेका २३ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा कूल १६३ शिक्षक दरवन्दीमा कार्यरत हुनुहुन्छ । तहगत रूपमा हेर्दा पूर्व प्राथमिक तहमा २७, प्राथमिक तहमा ८९, निम्न माध्यमिक तहमा ३८ र माध्यमिक तहमा ३ वटा शिक्षण सिकाइ अनुदान सहित ३५ जनशक्ति राज्यवाट सुविधा प्राप्त गर्ने गरी कार्यरत छन् । केही विद्यालयहरूमा विद्यालयको स्रोतबाट तलब खाने गरी केही शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन् । गाउँपालिकाले विद्यालयमा दरवन्दीको अनुपात हेरी स्वयंसेवक शिक्षकको ब्यवस्था गरेको पाइन्छ ।

गाउँपालिका भित्रका विद्यालयमा शिक्षकको अनुपातिक वितरणमा समानता छैन । प्राय धेरै जसो प्राथमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूमा कक्षाअनुसार शिक्षक पुगेको देखिदैन । गाउँपालिका भित्र आधारभूत तह (कक्षा ६-८) सञ्चालित ४ विद्यालयहरू मध्ये ४ ओटा र माध्यमिक तह सञ्चालित ८ ओटा विद्यालयहरूमध्ये ७ वटामा विषयगत शिक्षक अपर्याप्त छन् ।

४.२.३ उद्देश्य

क) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,

ख) विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु ।

४.२.४ रणनीतिहरू

क) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षकहरुको व्यवस्थापन गर्ने

ग) शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि संघ तथा प्रदेश सँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने ।

घ) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली मार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने ।

ङ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने ।

च) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने ।

छ) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा तत्काल पदपूर्ति हुने व्यवस्थाका लागि स्थानीय स्तरमा कानुनी व्यवस्था गर्ने ।

ज) नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्पत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।

झ) शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी बनाउने ।

ञ) उत्कृष्ट कार्य समपादन गर्ने शिक्षकलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम मार्फत प्रेरित गर्ने ।

ट) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता, अनुभव लगायतको आधारमा विद्यालयमा प्रधानाध्यापकको छनौट गर्ने ।

ठ) प्रधानध्यापकलाई नेतृत्व ,विद्यालय ब्यवस्थापन लेखा मानवसंधान ब्यवस्थापन र विद्यालय सहायक कर्मचारीलाई लेखा ब्यवस्थापन सम्वन्धी तालिम प्रधान गरी जिम्वेवार बनाउने ।

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सक्षम र उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने ।

आ) नतिजा

क) राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास हुने,

ख) शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमा पर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने,

ग) शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने,

घ) पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने,

ङ) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली मार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त हुने,
च) शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधि तथा तौर तरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने,
छ) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने,
ज) शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने,
झ)उत्कृष्ट कार्य समपादन गर्ने शिक्षकहरु पुरस्कृत र प्रोसाहित हुने
ञ)शिक्षकको बृत्ति विकासका लागि पारदर्शी, र बस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित हुने।
ट) प्र.अ र विद्यालय सहायक कर्मचारी तालिम प्राप्त हुने

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	शिक्षक नियुक्ति र सरूवा	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२	अस्थायी तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी	पटक		१				१	१	
३	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागि गराउन क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक		१			१	२	२	
४	नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने	पटक		१				१	१	
५	कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
७	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	पुस्तकालय र पुस्तक कुना	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९	सूचना प्रविधि प्रयोगशाला	पटक	१		१		१	३	३	
१०	विज्ञान प्रयोशाला	पटक		१		१	१	३	३	
११	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशालाको प्रबन्ध	पटक	१					१	१	
१२	शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	ईन्टरनेट सेवाको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	परिक्षाको नतिजा विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१७	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१९	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक		-	१	-	१	२	२	
२१	सिकाइ आदानप्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्जालिकीकरण	पटक	-	१	-	१	-	२	२	
२२	विज्ञ समूहको गठन	पटक			१		१	२	२	
२३	सहपाठी कक्षा अवलोकन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२४	छोटो अवधिको शिक्षक तालिम	पटक		१		१	१	३	३	
२५	विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२६	कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२७	प्रधानाध्यापकको व्यवस्था	पटक	१							
२८	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
	शिक्षक बैंक स्थापना तथा व्यवस्थापन (करार/अस्थायी/अन्य)	पटक	१	१	१	१	१	५		
	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, शैक्षिक केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र मूल्याङ्कन)	पटक	१	१	१	१	१	५		
	स्थानीय तहमा शिक्षक बैङ्क स्थापना र कार्यान्वयन	पटक		१	१	१	१	४		

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	३	३	३	३	३	१५		
	शिक्षकको कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर नतिजामुखी मूल्याङ्कन लागू गर्ने	पटक		१	१	१	१	४		

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

पहुँच र सहभागिताका लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानहरु बिच गरिने समान व्यवहार नै शैक्षिक समता हो । विभेद र पछाडि पारिएका वर्ग समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चिता सम्भव हुदैन । यो आफ्नो गन्तव्य नभइ एउटा माध्यम मात्र हो । यस गाउँपालिका एउटा विविधताले भरिपूर्ण गाउँपालिका हो । यसमा ब्राम्हण, क्षेत्री, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको बसोबास छ । विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका, कमजोर आर्थिक अवस्था भएका, समाजमा पछि परेका र पारिएको दलित, महिलार अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको मिश्रित बसोबास रहेको समुदाय छ । सामाजिक, सांस्कृतिक तथा विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैगिक विभेद विद्यमान छ । बालबालिकाहरु विशेषत अपाङ्गता भएका, दलित विपन्न परिवारमा जन्म भएका, भौगौलिक कठिनाइले गर्दा शिक्षामा सहज पहुँच नपुगेको समाज रहेको छ । विविधतालाई पहिचान, सम्मान, मनोरञ्जन र व्यक्तिगत भिन्नताको कदर गरी विविधतालाई प्रोत्साहित हुन आवश्यक छ । बालबालिकामा भएको भिन्नताहरुदेखि सहभागितामा पहुँच तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समताको आवश्यक छ । यस्तो समतामा विशेष तथा थप प्रबन्धको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । समाजमा सामाजिक न्याय स्थापित गर्न, शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ ।

ठाउँ, क्षेत्र अनुसार विविधताको सम्मान तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच र अथपूर्ण सहभागितामा कार्य गर्दै सिकाई सुनिश्चितता गर्नका लागि यसको कारण तथा बाधाहरु पहिचान गरी ती बाधाहरु हटाउनु पर्दछ । यस्तो बाधाहरु ठाउँ पिच्छे फरक छन । यस्ता चुनौतिहरु हटाइ विविधता अनुकुल हुने गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच , सहभागिता तथा सिकाईका लागि समेत समावेशिता अभिवृद्धि गर्नका लागि योजना निर्माण गरी त्यस अनुरुप कार्यक्रम संचालन गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा विद्यालयमा आधारित २३ ओटा बाल विकास केन्द्रहरू संचालनमा रहेका छन । उक्त विद्यालयहरुमा विभिन्न जातजाति, धर्म, आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीहरु अध्ययन गर्दै आएका छन । कतिपय

विद्यालयहरुमा शारिरीक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु समेत रहेका छन । यस्तो अवस्थाका विद्यार्थीहरुको शिक्षामा पहुँच बृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रबृत्ति प्रदान गर्ने गरिएको छ । तर कतिपय विद्यालयमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या अद्यावधिक नभएकाले कम देखिन गएको छ । ती बालबालिकाहरु विद्यालय शिक्षा पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरु, रोगहरुबाट पीडित बालबालिका, अभिभावक र सहाराबिहीन बालबालिकाहरु पनि समुदायमा कम मात्रमा रहेका छन् । तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकिरहेका छैन् । त्यस्ता प्रकारका बालबालिकाहरु समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ ।

विद्यालय भर्ना भएका बालबालिकाहरुलाई आवासीय र गैरआवासीय रुपमा तोकिएको नियमका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ । खासगरी आधारभूत तहको कक्षा १-५ मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरु र दलित बालबालिकाहरुलाई कुनै न कुनै रुपमा सहयोग गरिदै आएको छ । त्यस्तै गरि शैक्षिक सत्र २०८२ सालमा छात्रा २२ र छात्र ३ गरि जम्मा २६ जना विद्यार्थीहरुलाई विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति प्रधान गरिएको अवस्था छ । त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको क्रममा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई थप समयको व्यवस्था समेत गरिने प्रावधान छ । बहिरा बालबालिकाहरुका लागि स्रोत कक्षाको ब्यवस्था गरिएको छ भने सुस्त मनस्थितिका बालबालिकाहरु, दृष्टिबिहिन बालबालिकाहरुकोलागि छिमेकी पालिकाहरुमा सञ्चालनमा रहेको स्रोतकक्षामा पठाई शिक्षामा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्ने कार्य गरिएको छ । गाउँपालिकाले धैरै महत्वपूर्ण कामहरु गरिरहेको भएतापनि अझैपनि शिक्षामा सबै वर्गको समान पहुँच भने पुग्न सकिरहेको छैन ।

४.३.३ उद्देश्य

क) लक्षित समूहका व्यक्तिहरुको शिक्षामा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

ख) लक्षित समूहका बालबालिकाहरुको सिकाई सहभागितामा बृद्धि तथा सिकाई उपलब्धी सुधार गर्नु,

ग) समुदाय तथा विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेद ,दुर्व्यवहार र हेपाइ आदिलाई न्यूनीकरण गर्नु ।

४.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्न सबै शिक्षक विद्यार्थी लगायतका सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने,

ख) विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरूमा बालबालिकाहरूको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने,

ग) विद्यालयहरूमा बिशेषत: छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि 'जेन्डर फोकल पर्सन' गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गर्ने,

घ) प्रत्येक बिद्यालयहरुमा गुनासो पेटिका बनाई राख्न लगाउने,

ङ) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरुमा लैङगिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरुको निर्माण गर्ने,

च) घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरुको सबै प्रकारका विवरण सङकलन गरी अद्यावधिक गर्ने,

छ) साधारण विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरुका लागि स्रोतकक्षाको व्यवस्था गर्ने,

ज) समावेशी तथा समतामुलक पहुँच सुनिश्चितका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइने,

झ) विद्यार्थीहरुलाई खासंगरी किशोरीहरुलाई हुने विभेद र हेपाइ आदिलाई न्युन गर्न सचेतनामुलक कार्यक्रमका साथ अनुगमन तथा निरिक्षण, अनुसन्धान गर्ने र विभेद गरेको पाइएमा त्यस्ता व्यक्तिलाई कानुनको दायरामा ल्याउने ।

४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच भएको हुने ।

आ) नतिजा

क) अपाङ्गता,गरिव, विपन्न,अभिभावकविहिन, बालबालिकाहरू आदिको अभिलेख अद्यावधिक हुने ।

ख) विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समाबेशी सहभागिता सहित सबैकालागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चितहुने ।

ग) लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रबृत्ति एवं प्रोत्साहन प्राप्त गरेको हुने ।

घ) विद्यालयहरूमा लैङ्गिक जातीय सामाजिक एवं सबै प्रकारका विभेदको अन्त भएको हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ बर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१०बर्ष)	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा		
१	शिक्षाको मूल प्रवाह बाहिर रहेका र नरहेका सवै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५		
२	अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय			१			१		
३	लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	सङ्ख्या	५	५	५	५	५	२५		
४	सबै प्रकारका विभेदको अन्त्यकालागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या		१		१		२		
५	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको ब्यबस्था	संख्या	२३	२३	२३	२३	२३	२३		
६	बालिका तथा समावेशी शिक्षा रणनीति २०८० र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०८० कार्यान्वयन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाईसँग स्वास्थ्य तथा पोषणका अवस्थाका प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको हुनेछ । स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाई सहभागिता बढाइ उपलब्धि सुधार

गर्न प्रोत्साहित गर्दछ । सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारी सम्बन्धी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सहयोग तथा शिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक रहेको छ । विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र कक्षामा अनुपस्थित हुने तथा बिचमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाई उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ ।

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाको छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा अवस्थामा महाशिला गाउँपालिकाले विद्यार्थी लाई आफ्नै स्रोत बाट आर्थिक वष २०७७/२०७८ देखि सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई प्रति विद्यार्थी प्रति दिन रु. १५ बराबरको खाजा खुवाउदै आएकोमा आ.व.२०८२/०८३ बाट प्रति विद्यार्थी प्रति दिन रू. २० बराबरको खाजा खुवाउन थालिएको छ । सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०७६ बमोजिम दिवा खाजा व्यवस्थापनको पाटो अगाडि बढाइएको अवस्था छ ।

४.४.२ बर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाका सबै माध्यमिक र केही आधारभूत विद्यालयहरुमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गरिएको र निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन । कक्षा ६ देखि १२ सम्म अध्यनरत छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउदै लगिएको छ । सबै विद्यालयको लागि प्राथमिक उपचार सामाग्रीको बाकस, कक्षा ६ मा अध्यायनरत १०वर्षका वालिकालाई क्यान्सर विरुद्धको एच पि भि खोप , बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की प्रभावकारी रुपमा वितरण गरिएको छ । हाल गाउँपालिका अन्तर्गतका २३ वटा विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ । जसबाट आर्थिक अवस्था कमजोर भएका घरका विद्यार्थीहरु धेरै लाभान्वित भएका छन् ।

४.४.३ उद्देश्यहरु

क) बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ एवं पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,

ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाई उपलब्धीमा सुधार गर्नु ।

४.४.४ रणनीतिहरू

क) बालबालिकाका लागि विद्यालयमा नै स्थानीय उत्पादनमा आधारित खाध्य वस्तु लाई प्राथमिकता दिई पोषिलो र ताजा खाजा तयार गर्नुका साथै खाजा भान्सा तथा भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने आवश्यक भाडावर्तन र अन्य सामाग्रीहरू तथा समुहमा हात धुने लगायतका सुविधा विस्तार गर्दै लैजाने,

ख) दिवाखाजा सहितको स्वस्थय तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनको लागि तिनै तहका सरकारहरु संग साझेदारी विकास , निजी सार्वजनिक साझेदारी, विद्यालय अभिभावकहरुको सहभागित ,विकास साझेदारको सहयोगको लागि आवश्यक सहयोगि वातवरण र संयन्त्रको विकास गर्ने ,

ग) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त पानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग–अलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूको लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामाग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने,

घ) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, एच. पि.

भि. खोप, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्यावलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि) को वितरण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छताका लागि सेनेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाइने,

ङ) विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्न स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्र संग समन्वय र सहयोगमा संयुक्त कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने,

च) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइने ।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाईमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाई वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ ।

आ) नतिजाहरू

क) विद्यालय खाजालाई विद्यार्थीको अधिकारको रूपमा स्थापित गर्न कानूनी प्रबन्ध हुनेछ ।

ख) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य तथा पोषण तीन तह र अन्य क्षेत्र समेतको लागत साझेदारीमा व्यवस्थापन हुने गरी कानुनी मान्यता सहितको नियमक ढाँचा र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार हुनेछ ।

ग) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा ५ सम्मको सामुदायिक विद्यालयका सबै बालबालिकाहरूले स्वस्थकर, पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा स्थानीय तहमार्फत विद्यालयबाट प्राप्त हुनेछ ।

घ) सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तह कक्षा ५ सम्मका सबै कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई अभिभावकको सहभागितामा दिवा खाजा वा खाना प्राप्त हुनेछ ।

ङ) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त खानेपानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग–अलग शौचालय तथा युरिनल, किशारीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामाग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था हुनेछ ।

च) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्यवलेट वितरण , तोकिएका उमेर समूहका किशोरीलाई एच पि भि खोप ,किशोरीहरुको मासिक महिनावारीमा सेनेटरी प्याड वितरण हुनेछ ।

छ) विद्यालयमा विद्यर्थीलाई स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषणसम्बन्धी आधारभूत शिक्षा प्राप्त हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१	१	
२	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	विद्यालयहरूमा सेनेटरी प्याड लगायत सफाईका सामग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	विद्यालयमा सरसफाईको लागि साबुन, पानी लगायतका सामाग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	खाजाका लागि थप वित्तिय स्रोतको खोजी र व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	दिवा खाजा व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	दिवा खाजाको लागि आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन	पटक							आवश्यकता अनुसार	
८	विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्षको व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
९	एच पि खोप ब्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०	अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.५ आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

विश्वमा बेला बेलामा आउने विभिन्न रोगजन्य महामारी, प्राकृतिक विपत्ति, द्वन्द, युद्ध जस्ता संकटको समयमा सबै ठाउँमा विद्यार्थीहरु विद्यालयमा नै जम्मा भएर पठनपाठन गर्न सक्ने अवस्था नरहन पनि सक्छ । यस्तो अवस्थामा समेत बालबालिकाहरु शिक्षाबाट बञ्चित नहुन भन्ने उद्देश्यका साथ र बालकालिकाहरुको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण दिदै सिकाईलाई निरन्तरता दिनको लागि बैकल्पिक उपाय सहित तयार पारिएको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा भन्ने गरिनेछ । यसको मूल उद्देश्य भनेको संकटकालीन तथा विपद्को अवस्थामा पनि बालबालिकाहरुलाई संरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रुपमा क्रियाशील हुनेगरी शैक्षिक कार्यक्रमको तयारी र संचालन गर्ने रहेको छ । यस अवधारणा अन्तगत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन आदि जस्ता कार्यढाँचा समेटिएका हुनेछ ।

नेपालमा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्न बालबालिकाहरुको अधिकारलाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक योजना, शिक्षा क्षेत्रको दिर्घकालिन योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समेत समावेश गरिदै आएको छ । समय समयमा भएका नेपाल बन्द हडताल, २०७२ सालको भूकम्प, कोभिड १९ लगायत स्थानीय क्षेत्रमा घट्ने प्राकृतिक प्रकोपहरुको कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा बाधा नपुगोस भन्ने हेतुले शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन् २०२१-२०३०) मा समेत यस कुरालाई समावेश गरिएको छ । यस महत्वलाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाले पनि आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा योजना तयार गर्नु पर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस खण्डमा बर्तमान अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरी क्रियाकलाप र उपलब्धीहरु समावेश गरिएको छ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका सुनिश्चितता गरी विभेद, दुराचार जस्ता कुरालाई निषेध गरेको छ । बृहत विद्यालय न्युनतम सुरक्षा प्याकेजले सुरक्षित विद्यालय मापदण्ड अनुसार शिक्षा क्षेत्रमा विपत्तिको समयमा केन्द्रित रही सिकाई पूर्वाधार, विपद जोखिम व्यस्थापन, विपद जोखिमका न्युनिकरण र उत्थानशीलताका मापदण्डहरु उपयोग गरी शिक्षामा कार्यान्वयनको परिकल्पना गरेको छ । यसका अलवा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ लगायत विभिन्न गुरुयोजना, नीतिहरुले समेत आपत तथा विपदको समयमा समेत विद्यालय शिक्षालाई सुचारु राखिराख्नु पर्ने कुरालाई जोड दिएका छन ।

नेपालमा २०७२ सालमा आएको भूकम्प, कोभिड तथा स्थानीय स्तरमा हुने बाढी, पहिरो, डुवान जस्तो विपदले विद्यालयमा धैरै दिनसम्म असर पारेका प्रशस्त उदाहरण रहेका छन । पर्वत जिल्ला समेत यो समस्याबाट अछुतो रहन सकेको छैन । विकट भौगोलिक अवस्था भएको गाउँपालिकाका विद्यालयहरु पनि विषेश पहिरो, बाढीको समयमा प्रभावित हुने गरेका छन । Covid-19 जस्तो विषम परिस्थितिले त झन आपतकालीन शिक्षाको योजना स्थानीय तहबाट नै गरी आवश्यकताको आधारमा लागु गर्ने तयार रहनु पर्दछ भन्ने पाठ सबैलाई सिकाएको अवस्था छ । नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले मिति २०७७।०२।१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीका सिकाई सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार यस पालिकामा पनि विभिन्न सुरक्षाको मापदण्ड अपनाई वैकल्पिक विधीहरु जस्तै:टोल सिकाइ, घरमै गएर विद्यार्थी सहजीकरण, अनलाइन शिक्षण , तथा विभिन्न तौर तरिका माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रियालाई अवलम्वन गरिएको भएता पनि प्रयाप्त तयारी र अनुभव नहुदा शिक्षण सिकाइ प्रभावकारी हुन नसक्दा विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरुले ठूलो शैक्षिक क्षतिको सामना गर्नु पर्यो । आगमी दिनमा पनि यस्ता प्राकृतिक प्रकोप, महामारी तथा अन्य कारणले उत्पन्न हुने आपतकालीन संकटको बारेमा केही पूर्वानुमान गर्न सकिएता पनि यसको ठयाक्कै प्रभाव, असरको बारेमा भविष्यवाणी गर्न भने सकिदैन । तर पनि विगतका अभ्यासहरुको आधारमा

आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना भने अत्यावश्यक पर्दछ । तर आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना बनाउदा के कस्ता कुराहरुलाई समावेश गर्ने भन्ने कुरा प्रमुख मुद्दा हो । यसका साथ स्थानीय तहले आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा केन्द्रीय योजना संग कसरी तादाम्यता मिलाउने र योजना अल्पकालिन बनाउने कि दिर्घकालिन बनाउने भन्ने जस्ता चुनौतिहरु भने रही रहेका छन । यस्ता चुनौतिहरुलाई विचार गर्दै गाउँपालिकाले आपतकालीन शिक्षा योजना बनाउने अवस्थाको आकलन, स्रोत साधनको व्यवस्थापन र जिम्मेवारीको कुराहरुलाई महत्वकासाथ सम्बोधन गर्नु पर्दछ ।

४.५.३ उद्धेश्यहरु

क) संकटको सम्भावित जोखिम कम गर्न विद्यालय तथा समुदायको क्षमता विकास तथा परिचालन गरी पूर्व सावधानी अपनाई सम्भावित शैक्षिक क्षति न्युनीकरण गर्नु ।

ख) विपद् प्रतिकार्य योजना बनाई लागु गर्नु ।

ग) विपद् तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालवालिकाको शिक्षाको लागि वातावरण तयार गर्नु ।

४.५.४ रणनीति

क) प्रकोप, विपद, महामारीको पूर्व अनुमान अनुसार संघीय सरकारले बनाएको कार्यविधिहरुको लागु गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने ।

ख) स्थानीय सरोकारवाला तथा विज्ञहरुसंग अन्तरक्रिया छलफल गरी स्थानीय स्तरमा तहगत रुपमा बैकल्पिक सिकाई पाठ योजना तयार पार्ने ।

ग) स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन लगायतका संस्थाहरुसंग समन्वय गर्ने ।

घ) विपद प्रतिरोधी पूर्वाधारहरुको निर्माणमा जोड दिने ।

ङ) स्थानीय विज्ञहरु समेत समेटी गाउँपालिका स्तरीय विपद व्यवस्थापन समिति बनाउने जसमा विद्यालय शिक्षा हेर्ने उपसमिति समेत बनाई कार्य सम्पादन गर्ने ।

च) विद्यालय स्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने ।

छ) महामारीका समयमा शिक्षण सिकाईलाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक उपायहरुको तयारी गर्ने ।

ज) विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने ।

झ) विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

ञ) हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने,

ट) विद्यालयहरू आपतकालिन अवस्था, संकट र महामारीको समयमा पनि बालबालिकाको शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सिकाइ निरन्तर कायम गर्ने,

ठ) Covid-19 जस्ता संकटले विद्यालय शिक्षामा पार्ने छोटो र लामो अवधीका प्रभाव पहिचान गरी तिनको सम्बोधन गर्ने,

ड) विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र अभ्यास (ड्रिल) कार्यक्रम विद्यालयको वार्षिक कार्ययोजनामा समावेश गर्ने,

ढ) विपत तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञान र व्यवहारिक तालिम शिक्षक र विद्यार्थीहरूलाई प्रदान गर्ने ।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धी

क) आपतकालिन तथा संकटका समयमा समेत गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरुमा पठपाठन गर्न विद्यार्थीहरुले बैकल्पिक माध्यमबाट भएपनि सिकाईलाई निरन्तरता दिनेछन् ।

आ) नतिजा

क) विद्यालय तथा स्थानीय शिक्षा प्रणालीमा आपतकालीन तथा संकटको समयको लागि व्यवहारिक योजना

निर्माण भइ आवश्यकताका आधारमा लागु हुनेछ।

ख) प्रकोप महामारीमा समेत सिकाई निरन्तर हुनेछ।

ग) आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाईका विधिहरु प्रयोग गरी बालबालिकाहरुले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ङ) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ बर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१०बर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	आपतकालिक संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय सरकारको कार्यविधि विकास	पटक	१							
२	निर्देशनको आधारमा विद्य व्यवस्थापन समिति गठन								आवश्यकता अनुसार	
३	स्रोत शिक्षक तथा प्र.अ.लाई तालिम	पटक	१			१		२	२	
४	विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य, पुनस्थापना तथा उत्थानशिलताको लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक		१			१	२	२	
५	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी अद्यावधिक	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ। बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार

गर्ने, विद्यालय भवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्था गरेको छ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा कूल सामुदायिक विद्यालय तर्फ औषत भवन संख्या माध्यमिकमा ३ आधारभुत (कक्षा १ देखि ८) मा ३ र आधारभुत (कक्षा १ देखि ५) मा २ भवन रहेका छन। सबै सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा/छात्र लागि छुट्टछुटै शौचालय छन । सबै विद्यालयमा आफ्नै खानेपानीको श्रोत प्रयाप्त मात्रमा छैन् भने १२ वटा विद्यालयमा पानी शुद्धीकरणको व्यवस्था गरिएको छ। पालिका भरमा ९ वटा विद्यालयमा पुस्तकालय, ९ वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, १६ विद्यालयमा कम्प्युटर प्रयोगशाला र सबै विद्यालयमा इन्टरनेट पुगेको छ। विद्यालयको वातावरण तर्फ फर्केर हेर्दा सबै विद्यालयमा स्टाफ कोठा, १२ वटा, विद्यालयमा स्टोर कोठा साथै १० विद्यालयमा पर्याप्त खेल मैदान रहेका छन। अधिकांस विद्यालयमा प्रवेश गेट र घेरावारको काम भएता पनि पूर्ण छैनन्। सामुदायिक विद्यालयहरूमा पक्की भवनको सुविधा आंशिक रूपमा मात्रै छन्। सामुदायिक धेरै विद्यालयहरू ट्रस छाना र पुराना भवनमा नै सञ्चालित छन्। यस पालिकाको नियमित कार्यक्रम बमोजिम शैक्षिक तथा भौतिक निर्माण तथा मर्मतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्।

प्रत्येक वर्षको योजनाअनुसार भौतिक निर्माणका योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गरिदै आए पनि विद्यालयहरूमा व्यवस्थित शौचालय, प्रयोगशाला, खानेपानी तथा बाल उद्यान जस्ता आधारभूत मापदण्डहरूको अभाव पूर्ति गर्न सकिएको छैन। विद्यालयहरूको भौतिक पुर्वाधार विकासका लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य हुँदै आएका छन्। नेपाल सरकार शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र गण्डकी प्रदेश सरकारबाट ४ कोठे, २ कोठे पक्की भवन खानेपानी र शौचालय निर्माण तथा खेल मैदान मर्मत तथा स्तरोन्नति तथा बाल उद्यानका कार्य भएका छन्। तथापि विद्यालयका पूर्वाधारको आवश्यकता पूरा हुन सकिरहेको छैन।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार विपत् जोखिममुक्त बनाउनुका साथै सबै विद्यालयहरूलाई सुरक्षित एवम हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने नीति अवलम्बन गरेको छ। यसको साथै विद्यालयहरूको पूर्वाधार निर्माण, मर्मतसम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापनको जिम्मा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको छ । जसबाट स्थानीय निकायका लागि स्थानीय आवश्यकताका आधारमा पूर्वाधारको काम गर्ने अवसर प्राप्त भएको छ।

सङ्घीयता कार्यान्वयन भन्दा अगाडि शिक्षा विभागमा भौतिक निर्माण तथा पूर्वाधार विकास सम्बन्धी काम गर्ने शाखा बेग्लै र साविकका जिल्ला शिक्षा कार्यलयहरूमा प्राविधिक सहितको व्यवस्थापनमा विद्यालय शिक्षामा भौतिक निर्माणको काम हुँदै आएको थियो तर पछिल्लो समय भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत सम्भारको लागि केन्द्र तथा राष्टपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रमबाट समेत अनुदान प्राप्त भई निर्माण भए पनि विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित निम्न लिखित चुनौतीहरू रहेका देखिन्छनः

१. विद्यालय पूर्वाधार विकासमा स्थानीय आवश्यकता अनुसार कक्षाकोठा, फर्निचर शौचालय र प्रयोगशाला प्रबन्ध गर्न,
२. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि गुरूयोजनाको विकास गर्नुको साथै

स्रोत व्यवस्थापन र परिचालन गर्ने,

३. पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, लैङ्गिकमैत्री पूर्वाधार विकासका विधि तथा प्रक्रियाहरूलाई गुणस्तरीय, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउन,

४. विद्यालयहरूलाई हरित विद्यालयका रूपमा विकास गरी वातावरणीय रूपमा आकर्षक सिकाइ केन्द्र बनाउन,

५. कक्षाकोठाहरूलाई प्रयोगशालाका रूपमा विकास गर्ने,

६. विद्यालयमा बाल उद्यान निर्माण गर्ने,

७. समय समयमा भौतिक संरचनाको मर्मत सम्भार गरि विद्यालय घेराबार गर्ने ।

४.६.३ उद्देश्य

क) सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु ।

ख) पूर्वाधारहरूलाई पारदर्शी एवं जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री, अपङ्गता र लैङ्गिकमैत्री बनाउनु ।

४.६.४ रणनीतिहरू

क) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने,

ख) विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि संघ, प्रदेश, स्थानीय तह र संस्था एवं सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारीको आधारमा स्रोत ब्यवस्थापन गरि सरोकारवालाहरुको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रवन्ध गर्ने

ग) विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा वा खाजाका घर लगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गर्ने,

घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नती गर्ने,

ङ) पूर्वाधार निर्माण सँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

च) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गर्ने,

छ) आंसिक रुपमा क्षति भएका विद्यालका संरचनाको मर्मत सम्भार गर्ने,

ज) विद्यालयको भवन तथा भौतिक पुर्वाधारलाई विपत जोखिम मुक्त, सुरक्षित र हरित बनाइने,

झ) विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हिंसा रहित सुरक्षित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने ।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने ।

आ) नतिजा

क) माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको १० वर्षे गुरु योजना तयार हुने ।

ख) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ ।

ग) पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्यास सहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने ।

घ) पालिकाका सबै विद्यालयहरुमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने ।

ङ) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार हुने ।

च) विद्यालयमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने।

छ) सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेराबार र प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने।

ङ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					लक्ष्य	
			१	२	३	४	५	५ वर्ष	१० वर्ष
१	भौतिक पूर्वाधार विकास योजना निर्माण	पटक						१	
२	विद्यालयमा नयाँ भौतिक संरचना निर्माण (खानेपानी, शौचालय, भवन, कम्पाउन्ड आदि)	सङ्ख्या		१	१		१	३	
३	निर्माण भएका संरचनाको मर्मत सम्भार	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	बालमैत्री प्रविधिमैत्री र समतामुलक भवन कक्षाकोठा व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	विज्ञ समुह मार्फत विद्यालयको स्थलगत अनुगमन, विनियोजित रकमको कार्यान्वयन र मुल्यांकन	पटक	आवश्यकता अनुसार						

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सिप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्धेश्य रहेको छ। विश्व प्रतिस्पर्धी, श्रमवजारको माग अनुरुपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ। विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याई डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने ,सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना

तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले सहयोग पुर्याउनु पर्दछ। त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल /जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्वन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ। उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थपनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरू योजना, २०१३-२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधिका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामाग्री आदानप्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने उल्लेख गरेको छ। त्यसै गरी निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

महाशिला गाउँपालिकामा रहेका २३ वटै सामुदायिक विद्यालयहरूमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको न्यूनतम प्रयोग भैइराखेको छ। करिब १६ वटा विद्यालयहरूमा कम्प्युटर तथा इन्टरनेटको आधारभूत सुविधा रहेको छ। इन्टरनेटको व्यवस्था गर्न सबै सामुदायिक विद्यालयलाई वर्षे नि प्रा.वि., नि .मा.वि. र मा.वि. मा क्रमश: १२०००, १५००० र २०००० हजार रकम उपलब्ध गराउने गरिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको समयावधिमा प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा एउटा सूचना प्रविधि ल्याब स्थापना गर्ने नीति अनुरूप हालसम्म यस गाउँपालिकाका केही माध्यमिक विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब स्थापना गरी विद्यार्थीहरूका लागि प्रयोग गराउँदै आएको अवस्था छ। कक्षा ४ देखि १० सम्म विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना प्रविधि र कम्प्युटरसँग सम्बन्धित पाठ राखिएको छ।

सबै विद्यालयहरूमा वैकल्पिक माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण गर्न इन्टरनेट जडानका लागि सबै सामुदायिक विद्यालयहरूलाई अनुदान समेत उपलब्ध गराइएको अवस्था छ। शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले निर्माण र विकास गरेका डिजिटल सामग्रीको प्रयोगमा विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीले आफ्नो पहुँच र प्रभावकरिता वृद्धि गर्दै लगेको पाइन्छ। विद्यालयको सम्पूर्ण तथ्याङ्कलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (EMIS) मा प्रविष्ट गर्ने कार्यलाई समेत प्रभावकारी बनाइएको छ।

कोभिड १९ को समयमा विद्यालय लामो समय बन्द रहँदा अनलाइन कक्षाको महत्त्व बढेर गएको हो। सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले सङ्कटको समयमा मात्र नभई नियमित सिकाइ गतिविधिमा समेत यसको महत्त्व र प्रभावकारिता बढ्दै गएको छ।

महाशिला गाउँपालिकाका केही विद्यालयहरूका कक्षा कोठामा स्मार्ट बोर्ड समेतले प्रवेश पाएको अवस्था छ। विद्यार्थीहरू विद्यालयहरूका ICT ल्याबमा बसेर ज्ञान सिक्ने अवसर पाएका छन्। हालसम्म ४ वटा आधरभूत र ८ वटा माध्यामिक विद्यालयमा पालिका अनुदान बाट सिसी टिभी जडान गरी गापालिका बाट अनुगमन तथा निरीक्षण गर्ने कार्य गरिएको छ। यस गाउँपालिका भित्रका विद्यालयका कक्षा कोठामा शिक्षण सिकाइ सहजीकरणका लागि प्रोजेक्टर, ल्यापटप, मोबाइल, अडियो जस्ता सामग्रीको प्रयोग बढ्दै गएको छ। हालको अवस्थाले बिहानीको सङ्केत त अवश्य दिन्छ यसमा समयानुकूल थप विस्तार विकास गर्न प्राथमिकता दिनुपर्दछ। कक्षा कोठालाई रुचिकर साथै सूचना तथा प्रविधिमा आधारित बनाई सिकाइमा प्रभावकरिता ल्याउन विशेष योजना बनाउनु आवश्यक छ।

४.७.३ उद्देश्य

क) सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्नु,

ख) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु,

ग) शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउनु।

४.७.४ रणनीतिहरू

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गर्ने,

ख) सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्ने,

ग) विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाउने,

घ) शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ङ) शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने,

च) शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने,

छ) मोवाइल एपको प्रयोग गरी Real time learning assessment and feedback कार्यक्रम को प्रयोगमा जोड दिने।

ज) स्मार्ट वोर्ड जडान गरिएका विद्यालयका शिक्षकहरुको क्षमता विकास र प्रयोग बढाउने,

झ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गर्ने।

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुने।

आ) नतिजा

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भइ सबैको पहुँच पुग्ने,

ख) विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने,

ग) सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने,

घ) सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने,

ङ) सामूदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने,

च) सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने,

छ) सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने,

ज) अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	१	१	१	१	१	५		
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	वटा	५					५		
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	१२	१२	१३			३७		
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	वटा	१	१	१	१	१	५		
५	IEMIS व्यवस्थापन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
६	सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक			१			१		
७	विद्यालमा इ हाजिरी व्यवस्थापन	वटा	२३	२३	२३	२३	२३	२३	**२३**	
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन									**आवश्यकता अनुसार**
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका आधारमा)	वटा	१	१	१	१	१	५		
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	वटा			१२	१२	१३	१४		

परिच्छेद ५
विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवा उन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ ।नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यबस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्याकंन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान सस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ मा जम्मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ। सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन्। साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन्।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ। प्रत्येक तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्न शिक्षा अधिकृत र सहायक शिक्षा अधिकृत गरि २ जना कार्यरत रहेको अवस्था छ। त्यस मध्येय सहायक शिक्षा अधिकृतलाई शिक्षाको साथसाथै पालिकाको जिन्सी शाखाको पनि जिम्मेवारी दिइएको छ । मौजुदा जनशक्ति शिक्षा युवा तथा खेलकूद शाखाको प्रशासनीक कार्यको लागि मात्र पुग्ने गरी तोकिएकाले विद्यालय तथा शैक्षिक कार्यक्रमको नियमित अनुगमन ,मूल्याङ्कन शिक्षाको कक्षा अवलोकन पृष्टपोषण जस्ता कार्यहरु यथोचित रुपमा हुन सकिरहेका छैनन्। त्यसैले शिक्षाको समग्र शैक्षिक ब्वस्थापनको अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन। यस पालिकामा आफ्नै शिक्षा एन,नियमवाली निर्माण भएको भएता पनि संघिय शिक्षा एन जारी हुन नसक्दा प्रभावकारी कार्यन्वयन हुन सकेको छैन्।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन्। सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन। सबै विद्यालयहरूले नियमित रुपमा सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गरेको ।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, सूचनाको हक, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफल जस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलव्धिपूर्ण तरिकाले कामको थालनी गरेका छन्। यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र गण्डकी प्रदेशले सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहिन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरू बीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ।

५.१.३ उद्देश्य

क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तर सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
घ) जनशक्तिहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

५.१.४ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,
ख) संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,
ग) कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,
घ) स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,
ङ) प्रधानाध्यापक र विद्यालय ब्यवस्थापन समितिलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने,
च) कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगवाट कार्यसम्पादन गर्नको लागि आवश्यक स्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्ने।
छ) प्रधानध्यापक सँग कार्यसम्पादन सम्झौता गरी विद्यालय शैक्षिक तथा प्रशासनिक ब्यस्थापनलाई चुस्ता दुरुस्ता र स्तरीय बनाउने।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ।

आ) नतिजा

क) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुनेछ,
ख) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुनेछ,
ग) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुनेछ,
घ) सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुनेछ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			१	२	३	४	५		
१	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या		१				१	
२	विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	विद्यालय	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
३	प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
४	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
५	प्रधानाध्यापक बैठक भत्ता	सबै	२३	२३	२३	२३	२३	११५	११५
६	विद्यालय कर्मचारी प्रोत्साहन	जना	३१	३१	३१	३१	३१	१५५	१५५
७	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या	३३	३३	३३	३३	३३	१६५	१६५

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन , अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्त्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएका छन् भने केही कानुनी प्रबन्ध सहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचना अनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसकको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्थाः

शिक्षा योजना निर्माण पश्चात सो योजनाको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन ,कानुन कार्यविधि निर्माण, वजेटको सुनिश्चितता, तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रबोधिकरण जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने ब्यवस्था गरिएको छ ।

५.२.३ उद्देश्यहरुः

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.४ रणनीतिहरू

क) संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।

ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।

ग) कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।

घ) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।

ङ) विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावकको संघ गठन तोकिएको समयमा गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।

च) विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।

छ) विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्ति र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।

ज) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।

झ) अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।

ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

आ) नतिजा

क) शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक		१	१	१	१	४	४	
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तरक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

५.३ ,विद्यालय सुपरीवेक्षण र निरीक्षण

५.३.१ परिचय

विद्यालय सञ्चालन ब्यवस्थापन र शैक्षिक क्रियाकलापहरु तोकिए अनुसार सञ्चालन गर्न अनुगमन, सुपरीवेक्षण आवश्यक हुन्छ। विद्यालय अनुगमन गरि कमी कमजोरी देखिएमा आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गरिन्छ। अनुगमन र सुपरीवेक्षण बाट सुधारका कार्यहरु कार्यहरु सञ्चालन गर्न मार्ग दर्शन गरिन्छ। विद्यालय सुपरीवेक्षण र अनुगमनका लागि प्राविधिक ज्ञान भएको सुपरीवेक्षकहरुको ब्यवस्था गर्नु पर्दछ। समय र प्रविधिको विकासले सुपरीवैक्षण क्षेत्रमा आयमिक परिवर्तन भएको छ। सुपरीवेक्षणमा सहज हुने औजर र प्रविधिको आविश्कार भएको छ। शिक्षा विधामा भएको ज्ञानको तथा प्रविधिको विकासले शैक्षिक प्रणालीमा आएको नविनतम प्रविधि र शासकीय ब्यवस्थाको विकासले शैक्षिक क्षेत्रमा थुप्रै चुनौतीहरु थपिएका छन् ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान २०७२ र स्थानीय सरकार सञ्चालन २०७४ कार्यान्वयन संगै गाउँपालिकामा विद्यालय शिक्षाको ब्यवस्थापनको जिम्मेवारी पूर्ण रुपमा रहेको देखिन्छ। शिक्षा ब्यस्थापन गर्न शिक्षा शाखाको ब्यवस्था गरिएकव छ। स्थानीय सरकारले अनुगमन, सुपरीवेक्षण र निरीक्षण सम्वन्धी नीति कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्दछ। विद्यालय निरीक्षक र सुपरीवेक्षकको ब्यवस्था गर्न जनशक्तिको ब्यवस्था व्यवस्था गर्नु पर्दछ । शैक्षिक सुपरीवेक्षण प्राविधिक विषय हुनाले विषयगत विशिष्टतालाई आधार मानेर विषयगत सुपरीवेक्षकहरु आवश्यकता हुन्छ । पालिकास्तरमा विषयगत सुपरीवेक्षकको ब्यवस्था गरी प्रभावकारी अनुगमन सुपरीवेक्षण गर्न चुनौतीपूर्ण रहेको छ। यसको ब्यवस्थापन गर्न पालिकामा भएका अधिकृत कर्मचारी संगै सिनियर शिक्षकहरुको विज्ञ समूह निर्माण गरी विद्यालयको सुपरीवेक्षण थालिएको छ। स्थानीय तहमा स्रोत साधन र जनशक्तिको प्रयाप्त ब्यवस्थापन भएमा प्रभावकारीअनुगमन सुपरीवेक्षण गर्न सकिन्छ।

चुनौतीहरुः

१. विज्ञ सुपरीवेक्षकबाट विषयगत सुपरीवेक्षण गर्ने र स्वीकार्यता बढाउन ,
२. अनुगमन सुपरीवेक्षणका लागि विषयगत जनशक्ति ब्यवस्थापन गर्ने,
३. सामन्य निरीक्षण र अनुगमनलाई ब्यवस्थित गर्ने,
४. प्रर्याप्त स्रोतसाधनको ब्यवस्थापन गर्ने,
५. अनुगमन सुपरीवेक्षण र निरीक्षण कार्यमा सूचना प्रविधीको प्रभावकारी प्रयोग गर्ने ।

५.३.३ उद्देश्य

१. अनुगमन सुपरीवेक्षणका लागि स्रोत साधन सहित विषयगत जनशक्ति ब्यवस्थापन गर्नु,
२. अनुगमन ,निरीक्षण र सुपरीवेक्षणबाट शैक्षिक गुणस्तरमा थप सुधार गर्नु,
३. Real time reporting का लागि अनुगमन सुपरीवेक्षण र निरीक्षणमा सूचना प्रविधी अभिवृद्धि गर्ने ।

५.३.४ रणनीतिहरु

१. विषयगत शिक्षक समूहहरुको निर्माण र क्षमत विकास गर्ने,
२. शिक्षक सहयताका लागि मेन्टर,प्रधानाध्यापक र विषयगत शिक्षक समुह परिचालन गर्ने,
३. पालिकाबाट प्रशासनिक निरिक्षण र प्राविधिकबाट सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गराउने,
४. अनुगमनमा सूचना प्रविधिको उपयोग गरी सञ्जाल विकास गर्ने,
५. स्रोत साधनको समयानुकुल ब्यवस्था गरी अधिकतम उपयोग गर्ने,
६. प्रधानाध्यापक र विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको लागि क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने,
७. गुणस्तर र नतिजा वृद्धिको मानक तयार गरी अनुगमन गर्ने,
८. शिक्षक सहयता प्रणालीलाई अनुगमन सैग जोड्ने,
९. बाह्य पक्षबाट अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने गराउने ।

५.३.४ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

उपलब्धि

क) सिकाइ उपलब्धी सुधार, प्रविधीमैत्री ब्यवस्थापनमा सुधार र गुणस्तर सुधारमा सहि दिशा निर्देश गर्न सक्ने अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण प्रणाली स्थापन भई समय र लागत अनुसार शिक्षामा प्रभावकारी नतिजा देखिने छ ।

प्रमुख नतिजा

१. विषयगत शिक्षक समूहहरुको निर्माण र क्षमत विकास हुनेछ,
२. शिक्षक सहयताका लागि मेन्टर,प्रधानाध्यापक र विषयगत शिक्षक समुह परिचालन हुनेछ ,
३. पालिकाबाट प्रशासनिक निरिक्षण र प्राविधिकबाट सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन हुनेछ ,
४. अनुगमनमा सूचना प्रविधिको उपयोग गरी सञ्जाल विकास गरिनेछ ,
५. स्रोत साधनको समयानुकुल ब्यवस्था गरी अधिकतम उपयोग हुनेछ ,
६. प्रधानाध्यापक र विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको लागि क्षमता विकास तालिम सञ्चालन हुनेछन्,
७. गुणस्तर र नतिजा वृद्धिको मानक तयार गरी अनुगमन हुनेछ,
८. शिक्षक सहयता प्रणालीलाई अनुगमन सैग जोडिनेछ,
९. बाह्य पक्षबाट अनुगमन र मूल्याङ्कन हुनेछ ।

५.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

क) प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ।

ख) कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमिकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुनेछ।

ग) समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ।

प्रमुख नतिजा

१. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुनेछ।

२. अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुनेछ।

३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुनेछ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	तहगत विषय विज्ञ समूह परिचालन	पटक	२	२	२	२	२	१०		
२	मेन्टरिङ क्रियाकलप	पटक	१	१	१	१	१	५		
३	प्रशासनिक निरीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	अनुगमनमा सूचना प्रविधि र सञ्जाल विकास	विद्यालय	१२						निरन्तर	
५	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
६	प्र.अ.र विषय शिक्षकबाट सुपरीवेक्षण	विद्यालय	१	१	१	२	४	९		
७	ब्यवस्थापन समितिबाट निरीक्षण	विद्यालय	१	१	१	२	४	९		
८	अनुगमन गुणस्तर मानक विकास र कार्यान्वयन	१								
९	बाह्य विज्ञबाट अनुमन मूल्याङ्कन									
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		

परिच्छेद ६
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका ट्यूसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षालाई विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समय सापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गर्ने सिफारिस गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सो बमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शि बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको राम्रो अवसर प्रदान गरेको छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लगानीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत २१ हजार रहेको छ । विगतमा तिहारको भैलो देखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेका थिए भने हाल यस्तो सहयोग एकदमै न्यून रहेको पाइन्छ ।

दश वर्षीय गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने

सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

तपिसल

क्र. स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार			
२	प्रदेश सरकार			
३	स्थानीय सरकार			
४	अभिभावक तथा समुदाय			
५	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय			
६	स्थानीय दाता तथा अन्य श्रोत परिचालन			
७	अपुग रकम			
जम्मा				

६.३ उद्देश्य

क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,

ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,

ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्ने,

घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्ने ।

६.४ रणनीतिहरू

क) सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,

ख) आफ्नो तह भित्रको लक्षित वर्गको शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,

ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,

घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,

ङ) शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने,

च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,

छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

क) शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,

ख) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुको बजेट विवरण

क्र. सं.	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत (रु ००० मा)						श्रोत आँकलन		
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
१	३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१०७४०	१११०५	११३२७	११५५३	११७८५	५६५१२	४३८४१	०	२१७५१
२	३.२ आधारभतू शिक्षा	२४७९८८	२५२९४८	२५८००७	२६३१६७	२६८४३१	१२९०५४२	१२५८९३७	०	३५०३०
३	३.३ माध्यमिक शिक्षा	३७२११	३७९५५	३८७१४	३९४८९	४०२७८	१९३६४८	१९०९०६	०	२१२५
४	३.५ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा	७०००	७०००	७०००	७०००	७०००	३५०००	३५०००	०	०
५	३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	४०२५	४१०६	४१८८	४२७१	४३५७	२०९४६	९२९२	०	१०४२०
६	३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास									
७	३.८ विद्यालय व्यवस्थापन									
८	३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	९५०	९६९	९८८	१५१८	१५४८	७४४२	५९६९	३५	१४७२
९	३.१० गुणस्तरीय सार्बजनिक शिक्षा									
१०	३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा	१५८८	३८६४	४१४१	४२७४	४३५९	१८२२६	१६०९२	०	२१३३
११	३.१२ शिक्षामा सूचना प्रविधि	१९३०	३२६९	३३३४	३४०१	३४६९	१५४०२	११२८०	०	४१२१
१२										
१३	३.१३ आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा									
१३	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास									

क्र. सं.	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत (रु ००० मा)						श्रोत आँकलन		
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
१४	योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्यङकन समन्वय र सहजीकरण	१८१०	१८४६	१८८३	१९२१	१९५९	९४१९	५७५०	०	३६६९
	जम्मा									

परिच्छेद ७
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस महाशिला गाउँपालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ । स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ । प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन ।कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा युवा तथा शिक्षा शाखाले गर्नेछ । प्रत्येक कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक र भौतिक) नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनुगमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनुकरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र
सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य भैइरहेको छ । विशेष गरि गाउँ पालिकाको शिक्षा शाखाबाट नियमित CCTV कक्षाको ब्यवस्था गरि अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने ब्यवस्थाको साथै रोष्टर शिक्षक सहित अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । बिद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरिएको छ । अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भई सक्रिय रहेका छन् । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा हुने गरेको छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या हुदै गएको छ । सिकाइकालागि सफल अभ्यासहरु कार्यान्वयनमा छन् तर दस्तावेजिकरणको आवश्यकता रहेको छ ।

शिक्षा सम्वन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको आधारमा कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ । सङ्घमा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानवस्रोत विकासले विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन् । वार्षिक कार्यक्रम कार्यानवयनको लागि मन्त्रालयद्बारा तयार गरिएको कार्यक्रम कार्यानवयन पुस्तिकामा वार्षिक कार्यक्रमको अनुगमन सम्वन्धी प्रवन्ध गरिएको छ । नेपाल सरकार र स्थानीय सरकारले विद्यालय, विद्यार्थी ,सिकाइ उपलब्धी,शिक्षक, र कक्षा कोठा तथा पूर्वधार सम्वन्धी सूचना प्रणालिको रुपमा शैक्षिक सूचना प्रणाली लाई उपयोग गर्ने गरिएको छ ।

महाशिला गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराई सो कार्यान्वयन भए/ नभएको सम्वन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । हरेक वर्ष झै तोकिएको कक्षामा सबै अनिवार्य विषयको विद्यार्थी उपलब्धी मापन परिक्षा सञ्चालन गरी उच्च उपलब्धी प्राप्त गर्ने विद्यालय , शिक्षक र विद्यार्थीलाई लाई पुरस्कृत गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ: ।

क्र. स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	विद्यालय	अलवोकन, निरक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	प्र.अ./ वि.व्य.स.	दैनिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	वडा शिक्षा समिति		संयोजक/सदस्यहरु	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा सदस्यहरु	मासिक	
४	शिक्षा शाखा		अधिकृत /स. शिक्षा अधिकृत	त्रैमासिक	
५	गाउँ शिक्षा समिति		संयोजक/ सदस्यहरु	त्रैमासिक	
६	गाउँपालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी/ प्र.प्र. अधिकृत/ कर्मचारी	त्रैमासिक	
७	शिक्षा वि. तथा समन्वय इकाइ		इकाइ प्रमुख	त्रैमासिक	
८	जिल्ल समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	चौमासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			अर्ध वार्षिक	

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको र अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यन्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछन्। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।

७.३ उद्देश्य

क) बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु,

ख) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार, समीक्षा र सुधार गर्नु,

ग) नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्नु

७.४ रणनीतिहरू

क) एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ग) शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,

घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,

ङ) योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,

च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,

छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,

ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,

झ) सहभागिता मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एव प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने,

ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने।

७.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने,

ख) कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमिकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुने,

ग) समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने।

आ) नतिजा

क) नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने,

ख) अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने,

ग) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने,

घ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने,

ङ) विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने,

च) सिकाईहरुको दस्तावेज तयार हुने।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१		

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१		१			२		
३	अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५		
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५		
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०		

सन्दर्भ सामग्रीहरु

नेपाल सरकार (२०७२). *नेपालको संविधान*, काठमाडौंः नेपाल सरकार।

नेपाल सरकार (२०७४). *स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४* काठमाडौंः नेपाल सरकार।

नेपाल सरकार (२०७५). *अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५* काठमाडौंः नेपाल सरकार।

नेपाल सरकार (२०७५). *बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५* काठमाडौंः नेपाल सरकार।

नेपाल सरकार (२०७७). *अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा नियमावली, २०७७* काठमाडौंः नेपाल सरकार।

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय (२०७६). *राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६* काठमाडौंः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय।

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय (२०७९). *विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०२२/२३–२०३१/३२)* काठमाडौंः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०८१). *सोह्रौं पञ्चवर्षीय योजना (२०८१/८२–२०८५/८६)* काठमाडौंः राष्ट्रिय योजना आयोग।

राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७९). *दिगो विकास लक्ष्यः राष्ट्रिय मार्गचित्र तथा सूचकहरू* काठमाडौंः राष्ट्रिय योजना आयोग।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७६). *राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६* भक्तपुरः पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०८०*). विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप*, २०८० भक्तपुरः पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र (२०८१). *फ्ल्यास प्रतिवेदन–१, शैक्षिक सत्र २०८०* भक्तपुरः शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र।

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र (२०८१*). फ्ल्यास प्रतिवेदन–२, शैक्षिक सत्र २०८०* भक्तपुरः शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र।

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र (२०८२). *फ्ल्यास प्रतिवेदन–१, शैक्षिक सत्र २०८१* भक्तपुरः शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र।

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र (२०८२). *फ्ल्यास प्रतिवेदन–२, शैक्षिक सत्र २०८१* भक्तपुरः शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र।

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र (२०८३). शिक्षा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (EMIS) प्रतिवेदन, २०८२ भक्तपुरः शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र।

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय (२०७६). *राष्ट्रिय बालविकास तथा सिकाइ मापदण्ड* काठमाडौंः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय।

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय (२०७८). *प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति* काठमाडौंः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय।

गण्डकी प्रदेश सरकार, सामाजिक विकास, *युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय (२०८१) प्रदेश शिक्षा नीति तथा कार्यक्रम* पोखराः सामाजिक विकास, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय।

महाशिला गाउँपालिका (२०७६). *महाशिला गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना* पर्वतः महाशिला गाउँपालिका।

महाशिला गाउँपालिका (२०८१). *वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट पुस्तिका* पर्वतः महाशिला गाउँपालिका।

महाशिला गाउँपालिका (२०८२). *वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट पुस्तिका* पर्वतः महाशिला गाउँपालिका।

अनुसुचीहरु

विद्यार्थीको विवरण शैक्षिक सत्र २०८२ र २०८३

शैक्षिक वर्ष	विवरण	ECD /PPC	कक्षा १	कक्षा (१-५)	कक्षा ८	कक्षा (६-८)	कक्षा ९	कक्षा १०	कक्षा (९-१०)	कक्षा ११	कक्षा १२	कक्षा (११-१२)	जम्मा (ECD सहित)	जम्मा (ECD बाहेक)
२०८३	छात्रा	७५	३६	२२८	४७	१४७	४८	६८	११६	९	९	१८	५५४	५०९
	छात्र	९८	५२	२१०	४८	१४८	५२	५६	१०८	२४	१०	३४	५९८	५००
कुल जम्मा		१७३	८७	४३८	९५	२९५	१००	१२४	२२४	३३	१९	५२	११८२	१००९
२०८२	छात्रा	१०४	४६	२४९	४८	१५३	८२	३५	११७	१२	१०	२२	६४५	५४१
	छात्र	१२५	५५	२४०	४७	१४२	७५	४३	११८	२०	१२	२२	६५७	५३२
कुल जम्मा		२२९	१०१	४८९	९५	२९५	१५७	७८	२३५	३२	२२	५४	१३०२	१०७३

कक्षागत विद्यार्थी विवरण-२०८२

कक्षा	जम्मा विद्यार्थी			जनजाति विद्यार्थी				दलित विद्यार्थी			
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	प्रतिशत	छात्रा	छात्र	जम्मा	प्रतिशत
बालविकास	१०४	१२५	२२९	२५	२७	५२	२२.७	४८	५७	१०५	४५.८५
कक्षा १	४६	५५	१०१	९	१४	२३	२२.७७	२६	२७	५३	५२.४७
कक्षा २	५३	४०	९३	१४	६	२०	२१.५	२९	२३	५२	५५.९१
कक्षा ३	५८	५४	११२	१७	१०	२७	२४.१	२९	२१	५०	४४.६४
कक्षा ४	४५	३९	८४	१०	१३	२३	१५.४७	१८	२०	३८	४५.२३
कक्षा ५	४७	५२	९९	१२	१४	२६	२६.२६	२०	२७	४७	४७.४७
कक्षा १-५	२४९	२४०	४८९	६२	५७	११९	२४.३३	१२२	११८	२४०	४९.०७
कक्षा ६	५३	५५	१०८	१७	१४	३१	२८.७	१९	२०	३९	३६.११
कक्षा ७	५२	४०	९२	११	७	१८	१९.५६	२७	१९	४६	५०.००
कक्षा ८	४८	४७	९५	१२	७	१९	२०	१८	२०	३८	४०.००
कक्षा ६-८	१५३	१४२	२९५	४०	२८	६८	२३.०५	६४	५९	१२३	४१.६९
कक्षा ९	८२	७५	१५७	२२	१८	४०	२५.४७	३४	३५	६९	४३.९४
कक्षा १०	३५	४३	७८	६	९	१५	१९.२३	२०	१५	३५	४४.८७
कक्षा ९-१०	११७	११८	२३५	२८	२७	५५	२३.४	५४	५०	१०४	४४.२५
कक्षा ११	१२	२०	३२	४	०	४	१२.५	४	९	१३	४०.६२
कक्षा १२	१०	१२	२२	१	२	३	१३.६३	३	२	५	२२.७२
कक्षा११-१२	२२	२२	५४	५	२	७	१२.९६	७	११	१८	३३.३३
कक्षा १-१२	५४१	५३२	१०७३	१३५	११४	२४९	२३.६४	२४७	२३८	४८५	४६.०५
कुल जम्मा	**६४५**	**६५७**	**१३०२**	**१६०**	**१४१**	**३०१**	**२५.०४**	**२९५**	**२९५**	**५९०**	**४५.३१**

महाशिला गाउँपालिकाको विद्यालयको मौजुदा

दरबन्दी विवरण

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास सहजकर्ता		आधारभूत (१-५)			आधारभूत (१-८)		माध्यमिक (९-१०)			माध्यमिक (११-१२)	
		(स्वीकृत दरबन्दी)	स्वयंसेवक शिक्षक	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात	स्वयंसेवक शिक्षक	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात	शिक्षण स.अ.	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात
१	श्री बालारानी मा.वि.	२	०	५	०	२	३	०	२	२	०	०	०
२	श्री कालिका आ.वि.	१	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०
३	श्री चन्द्रोदय आ.वि.	१	०	४	०	१	०	०	०	०	०	०	०
४	श्री शिवालय आ.वि.	१	०	२	०	१	०	०	०	०	०	०	०
५	श्री महेन्द्रोदय मा.वि.	१	०	४	०	१	४	०	४	०	०	०	०
६	श्री मदन आश्रित मा.वि.	१	०	५	२	३	१	०	०	०	३	०	०
७	श्री फलामखानी आ.वि.	१	०	४	१	४	१	०	०	०	०	०	०
८	श्री सरस्वती प्रा.वि. घन्तरी	१	०	२	१	२	०	०	०	०	०	०	०
९	श्री पैँयु गुर्धुम आ.वि.	१	०	२	०	१	०	०	०	०	०	०	०
१०	श्री त्रिभुवन आ.वि.	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	श्री गोरादी आ.वि.	१	१	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	श्री गोर्ल्याङधाम आ.वि.	१	०	५	२	२	१	२	०	०	०	०	०
१३	श्री लक्ष्मीदय आ.वि.	१	०	५	०	२	१	१	०	०	०	०	०
१४	श्री सूर्य मा.वि.	१	०	४	१	२	४	०	४	१	०	०	०
१५	श्री चिसापनी देवी आ.वि.	१	०	२	०	१	०	०	०	०	०	०	०

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास सहजकर्ता		आधारभूत (१-५)			आधारभूत (१-८)		माध्यमिक (९-१०)			माध्यमिक (११-१२)	
		(स्वीकृत दरबन्दी)	स्वयंसेवक शिक्षक	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात	स्वयंसेवक शिक्षक	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात	शिक्षण स.अ.	(स्वीकृत दरबन्दी)	राहात
१६	श्री सरस्वती आ.वि., दुक्तान	१	०	४	०	२	३	०	०	०	०	०	०
१७	श्री बुद्ध आ.वि.	१	०	४	०	१	०	०	०	०	०	०	०
१८	श्री चनौटे आ.वि.	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१९	श्री महाशिला आ.वि.	१	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०
२०	श्री सगरमाथा आ.वि.	१	०	२	१	१	०	०	०	०	०	०	०
२१	श्री महेन्द्र ज्योती मा.वि.	१	०	५	०	२	५	०	६	०	०	२	०
२२	श्री चन्द्रनगर आ.वि.	१	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२३	श्री जयइश्वर आ.वि.	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२४	श्री विश्वज्योति मा.वि.	१	०	५	०	१	३	०	४	०	०	०	०
२५	श्री स्वधर्म मा.वि.	१	०	५	०	२	३	१	२	२	०	०	०
२६	श्री जनविकास मा.वि.	१	०	५	०	२	४	०	४	१	०	०	२
जम्मा		**२७**	**३**	**८१**	**९**	**३५**	**३३**	**४**	**२६**	**६**	**३**	**२**	**२**
कुल जम्मा शिक्षक		**२३१**											

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुको अनुमानित बजेट विवरण

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
	प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा											
	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	२७	५५३५.००	५६४५.७०	५७५८.६१	५८७३.७९	५९९१.२६	२८८०४.३६	२८८०४.३६		०.००	
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	२०.००	२०.४०	२०.८१	२१.२२	२१.६५	१०४.०८	०.००		३८.३४	३८.३४
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	२०.००	२०.४०	२०.८१	२१.२२	२१.६५	१०४.०८	०.००		३८.३४	३८.३४
५	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	वटा		१५०.००	१५३.००	१५६.०६	१५९.१८	६१८.२४	३९०.४२		२२७.७६	
६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	२०.००	२०.४०	२०.८१	२१.२२	२१.६५	१०४.०८	६५.७३		३८.३४	
७	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	पटक	२०.००	२०.४०	२०.८१	२१.२२	२१.६५	१०४.०८	६५.७३		३८.३४	
८	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	वटा	१०.००	१०.२०	१०.४०	१०.६१	१०.८२	५२.०४	३२.८६		१९.१७	
९	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	८२४.००	८४०.४८	८५७.२९	८७४.४४	८९१.९२	४२८८.१३	७७५२.२६		०.००	
१०	बालविकास पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	१६४.३२		९५.८६	
११	वालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्ने	वटा	१०००.००	१०२०.००	१०४०.४०	१०६१.२१	१०८२.४३	५२०४.०४	३२८६.३५		१९१७.१७	
१२	सहजकर्ताहरुको पेशागत विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१३	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१४	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	आवश्यकता अनुसार		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१५	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चानल गर्ने	पटक	२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	६५७.२७		३८३.४३	
१६	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१७	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	आवश्यकता अनुसार	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	१६४.३२		९५.८६	
१८	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	निरन्तर		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१९	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
२०	वालविकास केन्द्रमा सहयोगी (आया) को व्यवस्था	जना		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२१	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने	पटक		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२२	नमुना प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	१०.००	१०.२०	१०.४०	१०.६१	१०.८२	५२.०४	३२.८६		१९.१७	
२३	स्वास्थ्य, कृषि, महिलाविकास शाखासँग समन्वय गर्ने	पटक	१०.००	१०.२०	१०.४०	१०.६१	१०.८२	५२.०४	३२.८६		१९.१७	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
२४	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	जना		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२५	सहजकर्ताहरुको पारिश्रमीक व्यवस्थापन	**जना**		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२६	स्थानीय तहबाट सहजकर्ताहरुको नपुग पारिश्रमीक व्यवस्थापन	**२७**	२४५७.००	२५०६.१४	२५५६.२६	२६०७.३९	२६५९.५४	१२७८६.३३	०.००		१८०५३.२५	
२७	वालविकास केन्द्रका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण	**२२९**	११४.५०	११६.७९	११९.१३	१२१.५१	१२३.९४	५९५.८६	१०७७.२३		०.००	
जम्मा			१०७४०.५०	१११०५.३१	११३२७.४२	११५५३.९६	११७८५.०४	५६५१२.२३	४३८४१.११	०.००	२१७५१.०९	७६.६८
आधारभुत शिक्षा												
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	१०.००	१०.२०	१०.४०	१०.६१	१०.८२	५२.०४	३२.८६		१९.१७	
२	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान		१०.००	१०.२०	१०.४०	१०.६१	१०.८२	५२.०४	३२.८६		१९.१७	
३	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	जना	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	१६४.३२		९५.८६	
४	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	१५०.००	१५३.००	१५६.०६	१५९.१८	१६२.३६	७८०.६१	७८०.६१		०.००	
५	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	कोठा	३०००.००	३०६०.००	३१२१.२०	३१८३.६२	३२४७.३०	१५६१२.१२	९८५९.०५		५७५१.५१	
६	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	१	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	०.००		२२०४.३०	
७	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
८	आधारभुत विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार	विद्यालय	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना	१७६०.००	१७९५.२०	१८३१.१०	१८६७.७३	१९०५.०८	९१५९.११	१६५५८.२२		०.००	
१०	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	जना	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
११	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना	८८७.००	९०४.७४	९२२.८३	९४१.२९	९६०.१२	४६१५.९८	२९१४.९९		०.००	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१२	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	जना	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
१३	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	विद्यालय	१८५५.००	१८९२.१०	१९२९.९४	१९६८.५४	२००७.९१	९६५३.४९	६०९६.१८		०.००	
१४	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग		२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	६५७.२७		३८३.४३	
१५	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यालय	४०.००	४०.८०	४१.६२	४२.४५	४३.३०	२०८.१६	१३१.४५		७६.६९	
१६	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	०.००		१४६९.५४	
१७	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०			७३४.७७	
१८	आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन		८४२००.००	८५८८४.००	८७६०१.६८	८९३५३.७१	९११४०.७९	४३८१८०.१८	४३८१८०.१८		०.००	
१९	राहत शिक्षकहरुको तलव व्यवस्थापन		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२०	आधारभुत तहमा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षकको तलब व्यवस्थापन		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२१	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन		१६७४.४०	१७०७.८९	१७४२.०५	१७७६.८९	१८१२.४२	८७१३.६४	८७१३.६४		०.००	
२२	स्थानीय तहबाट नपुग शिक्षक व्यवस्थापन		४३७०.००	४४५७.४०	४५४६.५५	४६३७.४८	४७३०.२३	२२७४१.६६	०.००		२२७४१.६६	
२३	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान		१४३३५०.००	१४६२१७.००	१४९१४१.३४	१५२१२४.१७	१५५१६६.६५	७४५९९९.१६	७४५९९९.१६		०.००	
२४	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन		७५०.००	७६५.००	७८०.३०	७९५.९१	८११.८२	३९०३.०३	३९०३.०३		०.००	
२५	दिवा खाजा व्यवस्थापन		२६६५.००	२७१८.३०	२७७२.६७	२८२८.१२	२८८४.६८	१३८६८.७७	१३८६८.७७		०.००	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
२६	दलित, छात्रा, सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि छात्रवृत्ति		१३९२.००	१४१९.८४	१४४८.२४	१४७७.२०	१५०६.७५	७२४४.०२	७२४४.०२		०.००	
२७	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन		२२५.००	२२९.५०	२३४.०९	२३८.७७	२४३.५५	११७०.९१	११७०.९१		०.००	
जम्मा			२४७९८८.४०	२५२९४८.१७	२५८००७.१३	२६३१६७.२७	२६८४३०.६२	१२९०५४१.५९	१२५८९३६.६२	०.००	३५०२९.८३	
माध्यमिक शिक्षा												
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक	२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	१०४०.८१		०.००	
२	बिद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	५२०.४०		०.००	
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषायको सिकाइलाइ अन्तर सम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	निरन्तर	१२००.००	१२२४.००	१२४८.४८	१२७३.४५	१२९८.९२	६२४४.८५	६२४४.८५		०.००	
४	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	माध्यमिक विद्यालय	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
५	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	माध्यमिक	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	१५६१.२१		०.००	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना	७२.००	७३.४४	७४.९१	७६.४१	७७.९४	३७४.६९	३७४.६९		०.००	
७	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री व्यवस्थापन	विद्यालय	१२००.००	१२२४.००	१२४८.४८	१२७३.४५	१२९८.९२	६२४४.८५	६२४४.८५		०.००	
८	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	विद्यार्थी	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	०.००		२६०.२०	
९	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	विद्यार्थी	८८७.००	९०४.७४	९२२.८३	९४१.२९	९६०.१२	४६१५.९८	२९१४.९९		१७००.५३	
१०	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति वितरण	विद्यार्थी	२७६.००	२८१.५२	२८७.१५	२९२.८९	२९८.७५	१४३६.३२	१४३६.३२		०.००	
११	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	विद्यार्थी	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	०.००		०.००	१०४०.८०
१२	विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	१०६०.००	१०८१.२०	११०२.८२	११२४.८८	११४७.३८	५५१६.२८	५५१६.२८		०.००	
१३	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन	विद्यालय	१६०.००	१६३.२०	१६६.४६	१६९.७९	१७३.१९	८३२.६५	८३२.६५		०.००	
१४	प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यालय	७२२.००	७३६.४४	७५१.१७	७६६.१९	७८१.५२	३७५७.३२	३७५७.३२		०.००	
१५	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था गर्ने	जना	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	०.००		१६४.३२	
१६	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	विद्यालय	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१७	शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	२९१००.००	२९६८२.००	३०२७५.६४	३०८८१.१५	३१४९८.७८	१५१४३७.५७	१५१४३७.५७		०.००	
१८	शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	१७३४.००	१७६८.६८	१८०४.०५	१८४०.१३	१८७६.९४	९०२३.८१	९०२३.८१		०.००	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
जम्मा			३७२११.००	३७९५५.२२	३८७१४.३२	३९४८८.६१	४०२७८.३८	१९३६४७.५४	१९०९०५.७४	०.००	२१२५.०५	
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ												
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अनुदान	वटा	६८०.००	६९३.६०	७०७.४७	७२१.६२	७३६.०५	३५३८.७५	३५३८.७५		०.००	
२	नयाँ सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना	वटा	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
३	घरधुरी सर्बेक्षणको आधारमा निरक्षर व्यक्तिको तथ्यांक संकलन	पटक	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	१३०.२०		१३०.००	
४	महिला तथा प्रौढहरुलाइ साक्षरता , निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
५	प्रौढहरुलाइ सिप विकास तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	पटक			०.००	०.००	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
६	परिचालकहरूको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	२०.००	२०.४०	२०.८१	२१.२२	२१.६५	१०४.०८	२४.०९	३५.००	०.००	
७	वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.०७	
८	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाहरूको नाम नामेशी विवरण सहितको प्रोफाइल विकास	संख्या	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		०.००	
जम्मा			**९५०.००**	**९६९.००**	**९८८.३८**	**१५१७.५३**	**१५४७.८८**	**७४४१.७८**	**५९६९.३९**	**३५.००**	**१४७२.०२**	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
	पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन											
१	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	सङ्ख्या	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
२	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	पटक	२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	६५७.२७		३८३.४३	
३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यार्थी	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पटक	५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	५४१.२२	२६०२.०२	१६४३.१८		९५८.५८	
६	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन		४००.००	४०८.००	४१६.१६	४२४.४८	४३२.९७	२०८१.६२	०.००		२०८१.६२	
७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन		२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	६५७.२७		३८३.४३	
८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।		५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	५४१.२२	२६०२.०२	०.००		२६०२.०२	
९	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन		३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
१०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
११	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन।		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण		२२५.००	२२९.५०	२३४.०९	२३८.७७	२४३.५५	११७०.९१	११७०.९१		०.००	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित		३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		०.००	
१४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन		२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	०.००		३८३.४३	
१५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन		३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	२३४.१८		१३२७.०३	
जम्मा				**४१०५.५०**	**४१८७.६१**	**४२७१.३६**	**४३५६.७९**	**२०९४६.२६**	**९२९२.३३**	**०.००**	**१०४२०.१५**	
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
१	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	०.००	५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	२०६०.८०	०.००		७५९.२०	
२	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने ।	जना	०.००	०.००	२००.००	२०४.००	२०८.०८	६१२.०८	३८६.५३		२२५.४९	
३	सबै स्थायी शिक्षाकको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने ।	जना		०.००	०.००	५००.००	५१०.००	१०१०.००	६३७.८२		३७२.०८	
४	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने ।	पटक		०.००	३००.००	३०६.००	३१२.१२	९१८.१२	५७९.७९		३३८.२४	
५	शिक्षक पेसागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागि शिक्षकको इ संजाल बनाउने	वटा	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
६	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
७	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालनका गेरर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
८	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाइ पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक सञ्चालन गर्ने	पटक	०.००	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
९	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	०.००	२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	८२४.३२	५२०.५६		३०३.६८	
१०	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
११	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१२	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाइ पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक सञ्चालन गर्ने	पटक		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	४१२.१६		०.००	
१३	कक्षा १ देखी ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागितालिमको ब्यवस्था	पटक		२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	८२४.३२	८२४.३२		०.००	
१४	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था	जना	९०.००	९१.८०	९३.६४	९५.५१	९७.४२	४६८.३६	२९५.७७		१७२.५५	
१५	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	वटा		५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	२०६०.८०	१३०१.४०		७५९.२०	
१६	एकीकृत पाठ्यक्रममा पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचासम्बन्धी पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
१७	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	पटक	३०.००	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४४२.१६	२७९.२२		१६२.८९	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१८	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन	सबै विद्यालय		३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	१२३६.४८	७८०.८४		४५५.५२	
१९	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने	सबै विद्यालय र पालिकामा / पटक	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२०	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागि निम्न काम गर्ने	सबै विद्यालयम ा		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
२१	सामुदायिक विद्यालय र मदरसा समेत प्र.अ. भत्ता व्यवस्थापन	सबै		५६४.००	५७५.२८	५८६.७९	५९८.५२	२३२४.५९	१४६७.९८		८५६.३८	
	जम्मा			**३११३.८०**	**३६७६.०८**	**४२४९.६०**	**४३३४.५९**	**१५८९४.०६**	**९१९१.३५**	**०.००**	**५३९९.८५**	
	समता र समावेशीता											
१	शिक्षाको मूल प्रबाह बाहिर रहेका र नरहेका सवै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	सङ्ख्या		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
२	अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय		१०००.००	१०२०.००	१०४०.४०	१०६१.२१	४१२१.६१	२६०२.८०		१५१८.४०	
३	लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	सङ्ख्या	८३.००	८४.६६	८६.३५	८८.०८	८९.८४	४३१.९४	२७२.७७		१५९.१२	
४	सबै प्रकारका विभेदको अन्तकालागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
५	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको ब्यबस्था	विद्यालय		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
६	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जालको गठन र परिचालन	वटा	७००.००	७१४.००	७२८.२८	७४२.८५	७५७.७०	३६४२.८३	३६४२.८३		०.००	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
७	विद्यार्थीहरुको अपाङ्गताको पहिचान			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	४१२.१६		०.००	
८	स्रोत कक्षाको व्यवस्थापन	संख्या १	२३५.००	२३९.७०	२४४.४९	२४९.३८	२५४.३७	१२२२.९५	१२२२.९५		०.००	
९	लैङ्गिक तथा समावेशी शिक्षा नीति निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	४१२.१६		०.००	
१०	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सहायक सामग्री (Assistive Devices) उपलब्ध गराउने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	४१२.१६		०.००	
११	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना (र्याम्प, रेलिङ, अपाङ्गमैत्री शौचालय) निर्माण गर्ने			५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	२०६०.८०	२०६०.८०		०.००	
१२	छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन कार्यक्रमलाई लक्षित वर्ग (दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत) मा केन्द्रित गर्ने			०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१३	किशोरीमैत्री विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (महिनावारी व्यवस्थापन, सुरक्षित कक्षाकोठा)		३००.००	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	७१२.१६	७१२.१६		०.००	
१४	लैङ्गिक हिंसा तथा दुर्व्यवहार विरुद्ध सचेतना तथा उजुरी संयन्त्र स्थापना गर्ने			५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	२०६.०८		०.००	
१५	शिक्षक तथा कर्मचारीलाई GESI सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	४१२.१६		०.००	
१६	बहुभाषिक तथा मातृभाषामा प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण व्यवस्था गर्ने			०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
१७	विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा महिलाहरू तथा सीमान्तकृत समुदायको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने			५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	२०६.०८		०.००	
१८	समावेशी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्ने (रूढीवादी धारणा न्यूनीकरण)			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	४१२.१६		०.००	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१९	विद्यालयमा Child Protection Mechanism स्थापना र कार्यान्वयन गर्ने			५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	२०६.०८		०.००	
२०	नियमित GESI अडिट तथा सामाजिक परीक्षण (Social Audit) सञ्चालन गर्ने		२७०.००	२७५.४०	२८०.९१	२८६.५३	२९२.२६	१४०५.०९	१४०५.०९		०.००	
२१	विद्यालय बाहिर रहेका तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको पहिचान र पुनःभर्ना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने			०.००	१००.००	१०२.००	१०४.०४	३०६.०४	३०६.०४		०.००	
२२	सुरक्षित यातायात तथा छात्रावास सुविधा सुनिश्चित गर्ने (विशेष गरी छात्रा र अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि)			०.००	०.००	५०.००	५१.००	१०१.००	१०१.००		०.००	
२३	स्थानीय तहमा GESI सम्पर्क व्यक्ति वा डेस्क स्थापना गरी समन्वय प्रणाली विकास गर्ने			०.००	१००.००	१०२.००	१०४.०४	३०६.०४	३०६.०४		०.००	
जम्मा				**३८६३.७६**	**४१४१.०४**	**४२७३.८६**	**४३५९.३३**	**१८२२५.९८**	**१६०९२.३६**	**०.००**	**२१३३.०५**	
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	१२००.००	१२२४.००	१२४८.४८	१२७३.४५	१२९८.९२	६२४४.८५	६२४४.८५		०.००	
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	वटा	४६०.००	४६९.२०	४७८.५८	४८८.१६	४९७.९२	२३९३.८६	२३९३.८६		०.००	
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	२६०.२०		०.००	
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	वटा		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	४१२.१६		०.००	
५	IEMIS व्यवस्थापन तालिम		१५०.००	१५३.००	१५६.०६	१५९.१८	१६२.३६	७८०.६१	७८०.६१		०.००	
६	विद्यालमा इ हाजिरी ब्वस्थापन क्लाउड व्यवस्थापन सहित	पटक		१०००.००	१०२०.००	१०४०.४०	१०६१.२१	४१२१.६१	०.००		०.००	४१२१.६१

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
७	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	वटा	७०.००	७१.४०	७२.८३	७४.२८	७५.७७	३६४.२८	३६४.२८		०.००	
८	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका अधारमा)	वटा	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतप्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	विद्यालय		२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	८२४.३२	८२४.३२		०.००	
जम्मा				**३२६८.६०**	**३३३३.९७**	**३४००.६५**	**३४६८.६६**	**१५४०१.८९**	**११२८०.२८**	**०.००**	**०.००**	**४१२१.६१**
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास												
१	विद्यालय भवन निर्माण तथा मर्मतमा भूकम्प प्रतिरोधी (Earthquake Resilient) मापदण्ड अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
२	बाढी, पहिरो तथा डुबान जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी जोखिम न्यूनीकरण योजना तयार गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
३	विद्यालय परिसरमा वर्षा पानी निकास (Drainage System) सुधार तथा व्यवस्थापन गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
४	वर्षा पानी सङ्कलन (Rainwater Harvesting) प्रणाली जडान गर्ने			०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
५	हरित विद्यालय अवधारणा अनुसार वृक्षारोपण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	सौर्य ऊर्जा (Solar Power) जडान गरी वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग विस्तार गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
७	जलवायु मैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने			१०००.००	१०२०.००	१०४०.४०	१०६१.२१	४१२१.६१	२६०२.८०		१५१८.४०	
८	सुरक्षित खानेपानी प्रणाली (Water Purification/Filter System) स्थापना गर्ने			२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	८२४.३२	५२०.५६		३०३.६८	
९	विद्यालय भवनमा ताप तथा चिसो न्यूनीकरण गर्ने प्रविधि (Insulation/Ventilation) अपनाउने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
१०	विद्यालय विपद् व्यवस्थापन योजना (School Disaster Management Plan) निर्माण र नियमित अभ्यास (Mock Drill) गर्ने।			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
११	अग्नि सुरक्षा उपकरण (Fire Extinguisher) जडान र प्रयोग सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने।			०.००	१००.००	१०२.००	१०४.०४	३०६.०४	१९३.२६		११२.७५	
१२	ठोस फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनःप्रयोग (Waste Management & Recycling) प्रणाली लागू गर्ने।			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
१३	जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण शिक्षा सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप (Eco-Club गठन) सञ्चालन गर्ने।			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
१४	विद्यालय भवन तथा पूर्वाधारको नियमित प्राविधिक अनुगमन तथा मर्मत प्रणाली विकास गर्ने।			२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	८२४.३२	५२०.५६		३०३.६८	
१५	स्थानीय तह, अभिभावक र समुदायसँग सहकार्य गरी जलवायु जोखिम न्यूनीकरण कोष स्थापना गर्ने।			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
जम्मा				**२४००.००**	**२५४८.००**	**२५९८.९६**	**२६५०.९४**	**१०१९७.९०**	**६४३९.९७**	**०.००**	**३७५६.९१**	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा												
१	वि.व्य.स.पदाधिकारी शिक्षक तथा बिद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने			५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	२०६०.८०	१३०१.४०		७५९.२०	
२	विपद योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने			५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
३	जोखिम नक्सांकन गर्ने			५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
४	विद्यालयमा आपतकालीन कोषको स्थापना गर्ने			२३.००	२३.४६	२३.९३	२४.४१	९४.८०	५९.८६		३४.९२	
५	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्था गर्ने			२३.००	२३.४६	२३.९३	२४.४१	९४.८०	५९.८६		३४.९२	
६	विद्यालयमा सुचना प्रविधिको विस्तार गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षालाई निरन्तरता दिने क्षमता विकास गर्ने			०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
८	विद्यालयमा वृक्षारोपण सरसफाई तथा सुन्दरीकरण गर्ने			५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
९	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाईका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मीलित समिति गठन गरी परिचालन गर्ने			१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
१०	शिक्षक तथा विद्यार्थीको लागि Simulation and Drill को अभ्यास गराउने			२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	८२४.३२	५२०.५६		३०३.६८	
	जम्मा			१०९६.००	१११७.९२	११४०.२८	११६३.०८	४५१७.२८	२८५२.६६	०.००	१६६४.१७	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	२७०.००	२७५.४०	२८०.९१	२८६.५३	२९२.२६	१४०५.०९	८८७.३१		५१७.६४	
२	शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	पटक	१५०.००	१५३.००	१५६.०६	१५९.१८	१६२.३६	७८०.६१	०.००		७८०.६१	
३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	पटक		५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	२०६०.८०	१३०१.४०		७५९.२०	
४	योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	निरन्तर		०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००		०.००	
५	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयारी गर्ने	विद्यालय		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
६	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
७	अभिभावक भेला गर्ने	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
८	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
९	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१०	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्ने	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
११	प्रधानाध्यापक र कर्मचारीलाइ प्रोत्साहन उपलव्ध गराउने	प्रतिशत		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१२	शिक्षा योजनाको निर्माण, प्रवोधिकरण र परिमार्जन	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१३	शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम, अभिभावक तथा अन्य सङ्घसंसथा सँग समन्वय र साझेदारी गर्ने	विद्यालय		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१४	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१५	बिद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१६	सामाजिक लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाइ सार्वजनिक गर्ने	विद्यालय		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१७	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१८	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
१९	विद्यालयको कार्यसम्पादन मुल्याङकन गर्ने	विद्यालय		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
२०	प्रधानाध्यापक लाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
२१	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
२२	प्रधानाध्यापकलाई प्रोत्सहन भत्ता	जना		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
२३	विद्यालय कर्मचारीको प्रोत्सहन	जना		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
२४	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
२५	शिक्षा शाखाका कर्मचारीको क्षमत विकास	जना		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
२६	वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा	पटक		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	२०६.०८	१३०.१४		७५.९२	
	जम्मा			२०२८.४०	२०६८.९७	२११०.३५	२१५२.५५	८७८०.२७	५०५१.७९	०.००	३७२७.६८	
क्षमता विकास												
१	शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी निर्धारण		२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	६५७.२७		३८३.४३	
२	वार्षिक कार्ययोजना (AIP) तथा बजेटसँग शिक्षा योजना आवद्धीकरण		३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
३	कार्यान्वयन मार्गदर्शन (Guidelines) तयार गरी सबै सरोकारवालालाई अभिमुखीकरण		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
४	आवश्यक मानव स्रोत, प्राविधिक सहयोग तथा साधन–स्रोत व्यवस्थापन		५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	१६४.३२		९५.८६	
५	अन्तर–निकाय समन्वय तथा साझेदारी संयन्त्र सुदृढीकरण		२२.००	२२.४४	२२.८९	२३.३५	२३.८१	११४.४९	७२.३०		४२.१८	
६	नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
७	सूचकमा आधारित प्रगति मापन तथा तथ्य व्यवस्थापन (EMIS) सुदृढीकरण		२५.००	२५.५०	२६.०१	२६.५३	२७.०६	१३०.१०	८२.१६		४७.९३	
८	पारदर्शिता, सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन		२७०.००	२७५.४०	२८०.९१	२८६.५३	२९२.२६	१४०५.०९	८८७.३१		५१७.६४	
९	जोखिम व्यवस्थापन तथा समस्या समाधान संयन्त्र विकास		२५.००	२५.५०	२६.०१	२६.५३	२७.०६	१३०.१०	८२.१६		४७.९३	
१०	आवधिक समीक्षा, सिकाइ आदान–प्रदान तथा आवश्यक परिमार्जन व्यवस्था		२५.००	२५.५०	२६.०१	२६.५३	२७.०६	१३०.१०	८२.१६		४७.९३	
	जम्मा		१११७.००	११३९.३४	११६२.१३	११८५.३७	१२०९.०८	५८१२.९१	३६७०.८५	०.००	२१४१.४८	
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन												
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन (M&E) ढाँचा र सूचकहरू विकास	पटक		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	४१२.१६	२६०.२८		१५१.८४	
२	वार्षिक तथा त्रैमासिक प्रगति समीक्षा बैठक सञ्चालन र प्रतिवेदन पेश	पटक	३००.००	३०६.००	३१२.१२	३१८.३६	३२४.७३	१५६१.२१	९८५.९१		५७५.१५	
३	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	५०.००	५१.००	५२.०२	५३.०६	५४.१२	२६०.२०	१६४.३२		९५.८६	
४	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	५००.००	५१०.००	५२०.२०	५३०.६०	५४१.२२	२६०२.०२	१६४३.१८		९५८.५८	
५	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१०.००	१०.२०	१०.४०	१०.६१	१०.८२	५२.०४	३२.८६		१९.१७	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
६	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
७	सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ आयोजना	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
८	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
९	विद्यालयस्तरीय नियमित अनुगमन तथा कक्षा अवलोकन		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	१३०.१०		३९०.३०	
१०	सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र नतिजा विश्लेषण		२००.००	२०४.००	२०८.०८	२१२.२४	२१६.४९	१०४०.८१	६५७.२७		३८३.४३	
११	EMIS व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण		१५०.००	१५३.००	१५६.०६	१५९.१८	१६२.३६	७८०.६१	४९२.९५		२८७.५८	
१२	मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन अध्ययन।		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
१३	अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सुधारात्मक कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन		१००.००	१०२.००	१०४.०४	१०६.१२	१०८.२४	५२०.४०	३२८.६४		१९१.७२	
जम्मा			**१८१०.००**	**१८४६.२०**	**१८८३.१२**	**१९२०.७९**	**१९५९.२०**	**९४१९.३१**	**५७४९.७६**	**०.००**	**३६६८.६६**	**०.००**

छलफलका क्रमका कैही फोटोहरु